

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, Z.Ú., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sociálně patologické jevy ve věznicích

Autor práce: Jan Korčák

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Rok odevzdání práce: 2022

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ, z. ú.
Žižkova tř. 6, 370 01 České Budějovice

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Jan Korčák

Studijní program: Bezpečnostně právní činnost

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: Kombinovaná

Místo studia: České Budějovice

Název bakalářské práce: Sociálně patologické jevy ve věznicích

Název bakalářské práce v anglickém jazyce: Socio-Pathological Phenomena in Prisons

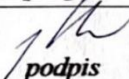
Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

Vedoucí bakalářské práce (jméno a příjmení, titul):

doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Datum zadání bakalářské práce (měsíc, rok): březen, 2021

Cíl bakalářské práce: Hlavním cílem bakalářské práce je analyzovat patologické jevy ve výkonu trestu odnětí svobody, se zaměřením na zjištění, zda konkrétní opatření či programy odborných pracovníků dostatečně pomáhají k prevenci nežádoucího chování odsouzených. V případě zjištění, že tato opatření jsou nedostatečná, navrhnout možná řešení.

Student: Jan Korčák	28.4.2021 datum	 podpis
Vedoucí práce: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.	25.5.2021 datum	 podpis

Schvaluji zadání bakalářské práce:

Vedoucí katedry: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.	25.5.2021 datum	 podpis
Prorektorka pro studium a vnitřní záležitosti: RNDr. Růžena Ferebauerová	26.5.21 datum	 podpis
Pověřený rektor: doc. Ing. Jiří Dušek, Ph.D.	31.5.2021 datum	 podpis

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce v elektronické podobě ve veřejně přístupné části infodisku VŠERS, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky vedoucího a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce systémem na odhalování plagiátů.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. JUDr. Romanu Svatošovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

KORČÁK, J. *Sociálně patologické jevy ve věznicích: bakalářská práce*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2022. 64 s. Vedoucí bakalářské práce: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Klíčová slova: sociálně patologické jevy, vězeňství, vězeňská služba, závislost, drogy, šikana, prevence

Bakalářská práce „Sociálně patologické jevy ve věznicích“ se zabývá výskytem rizikového chování u osob ve vazbě či výkonu trestu v českém vězeňském systému. Za hlavní faktory je možné shledat zejména závislosti na návykových látkách a alkoholu, agresivitu, sebevraždu a šikanu. V práci je charakterizováno specifické prostředí věznice, ve kterém se tyto jevy mohou vyskytovat. Hlavním cílem práce je analyzovat patologické jevy ve výkonu trestu odnětí svobody se zaměřením na zjištění, zda konkrétní opatření či programy odborných pracovníků Vězeňské služby ČR dostatečně pomáhají k prevenci nežádoucího chování odsouzených osob. Teoretická část práce je zaměřena na definování konkrétních sociálně-patologických jevů. Empirická část práce je věnována metodologii a výsledkům výzkumného šetření na základě získaných dat. Na základě zjištění lze v závěru práce potvrdit účinnost opatření aplikovaných na vězněné osoby a zodpovědět tak hlavní výzkumnou otázku (naplnit cíl práce) a také navrhnout možná doporučení pro praxi.

ABSTRACT

KORČÁK, J. *Socio-pathological Phenomena in Prisons: Bachelor Thesis*. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, 2022. 64 p. Supervisor: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Key words: socio-pathological phenomena, prison, prison service, addiction, drugs, bullying, prevention

The bachelor thesis "Socio-pathological phenomena in prisons" deals with the occurrence of risky behavior in persons in custody or serving a sentence in the Czech prison system. The main factors include addiction and alcohol dependence, aggression, suicide, and bullying. The work characterizes the specific environment of the prison in which these phenomena can occur. The main goal of this work is to analyze pathological phenomena in the execution of imprisonment with a focus on finding out whether specific measures or programs of professionals of the Prison Service of the Czech Republic sufficiently help to prevent undesirable behavior of convicted persons. The theoretical part of the work is focused on defining specific socio-pathological phenomena. The empirical part of the work is devoted to the methodology and results of the research based on the obtained data. Based on the findings, it is possible to confirm the effectiveness of the measures applied to prisoners at the end of the work and fulfill the aim of the work, and also suggest possible recommendations for practice.

Obsah

Úvod.....	9
1 Cíl a metodika bakalářské práce	10
2 Výkon trestu odnětí svobody	11
2.1 Základní funkce trestu	12
2.2 Účel trestu.....	14
2.3 Cíl trestu	14
2.4 Typy věznic	14
3 Základní členění patologických jevů	15
3.1 Zdroje vzniku deviantních a patologických jevů.....	15
3.1.1 Biologický přístup.....	16
3.1.2 Sociálně-psychologický přístup	17
3.1.3 Sociologický přístup	18
3.2 Základní členění patologických jevů.....	19
3.2.1 Závislosti.....	20
3.2.2 Sekty.....	21
3.2.3 Sebevraždy	22
3.2.4 Agresivita	22
4 Výskyt patologických jevů ve výkonu trestu	24
4.1 Závislost	24
4.1.1 Závislost na užívání alkoholu	25
4.1.2 Závislost na opiátech.....	25
4.1.3 Závislost na kanabinoidech.....	26
4.1.4 Závislost na nikotinu.....	26
4.2 Užívání návykových látek ve výkonu trestu	26
4.3 Vězeňské násilí.....	27
4.3.1 Šikana.....	28
4.3.2 Násilí	28
Zdroj: vlastní zpracování statistických dat Vězeňské služby ČR	29
4.3.3 Pachatelé násilí.....	30
4.4 Zneužívání mezi odsouzenými	30
4.5 Sebepoškození a sebevraždy	31
Zdroj: vlastní zpracování statistických dat Vězeňské služby ČR	33
5 Prostředky vězeňské služby k předcházení patologickým jevům	34
5.1 Programy zacházení s vězni	34

5.2	Prevence výskytu a vnášení návykových látek do věznic	35
5.2.1	Case management.....	38
5.3	Předcházení násilí mezi odsouzenými.....	38
5.4	Prevence sebepoškozování	40
6	Praktická část	42
6.1	Cíl výzkumu	42
6.2	Výzkumná otázka	42
6.3	Metodika.....	42
6.3.1	Metodika sběru dat.....	42
6.3.2	Technika sběru dat	43
6.3.2	Výzkumný soubor	43
6.3.3	Realizace výzkumu	43
6.4	Výsledky.....	44
7	Diskuse a návrhy řešení	47
	Závěr	51
	Seznam použité literatury.....	52
	Literární zdroje.....	52
	Elektronické zdroje	53
	Legislativní dokumenty.....	54
	Seznam obrázků a tabulek.....	55
	Seznam příloh.....	55
	Seznam zkratk	55
	Přílohy	56
	Příloha 1: Rozhovor s respondentem č. 1	56
	Příloha 2: Rozhovor s respondentem č. 2	60
	Příloha 3: Rozhovor s respondentem č.3	62
	Příloha 4: Rozhovor s respondentem č. 4	64

Úvod

Problematika sociálně patologických jevů je aktuálně velmi diskutované téma nejen v ČR, ale i ve světě. Neustále narůstají problémy spojené se životním stylem, různé a často nepředvídatelné změny mohou působit na osobnost člověka, a to i v negativním slova smyslu. V důsledku takového sociálního napětí ve světě vzrůstá násilí a agresivita, zločinnost a kriminalita. V současné době je díky recidivě naplněna i kapacita věznic v České republice, proto má vězeňská služba nezastupitelné místo mezi bezpečnostními složkami ČR. Pomocí speciálních programů vězeňská služba vychovává a připravuje odsouzené k řádnému životu po propuštění z výkonu trestu a zaměřuje se také na sociální začlenění odsouzených.

Cílem této bakalářské práce je analýza patologických jevů ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich prevence se zaměřením na zjištění, zda konkrétní opatření či aktuální programy odborných pracovníků dostatečně splňují zadané úkoly, a pomáhají tak k prevenci nežádoucího chování odsouzených. Pokud výsledky práce budou poukazovat na to, že jsou zavedená opatření nedostatečná, budou navržena možná řešení.

V teoretické části práce jsou vymezeny základní pojmy, uvedeny všeobecné informace o sociálně patologických jevech a seznámení s úkoly Vězeňské služby České republiky. V teoretické části jsou také blíže popsány nežádoucí sociálně patologické jevy, které se vyskytují ve věznicích u odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.

V praktické části této práce je specifikována metoda výzkumného šetření, stanoveny výzkumné cíle (otázky) a interpretovány výsledky, za účelem zjištění výskytu a zajištění prevence nežádoucích sociálně patologických jevů. Výsledky šetření jsou zpracovány v tabulkách a popsány. Na základě zjištěných údajů jsou autorem navržena možná opatření vedoucí k minimalizaci výskytu, případně vzniku sociálně patologických jevů u odsouzených.

Úkolem této bakalářské práce je předložit informace o sociálně patologických jevech, které se mohou vyskytovat u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích České republiky, zjistit informace, jaká je účinnost preventivních opatření proti těmto nežádoucím jevům, a to zejména u organizační jednotky Vazební věznice České Budějovice.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Hlavním cílem bakalářské práce je analyzovat patologické jevy ve výkonu trestu odnětí svobody, se zaměřením na zjištění, zda konkrétní opatření či programy odborných pracovníků dostatečně pomáhají k prevenci nežádoucího chování odsouzených. V případě zjištění, že tato opatření jsou nedostatečná, navrhnout možná řešení.

Vedlejším cílem práce je charakterizovat sociálně patologické jevy, poukázat na slabá místa Vězeňské služby při prevenci těchto jevů a řešení jejich nedostatků.

Při zpracování teoretické části bude provedena rešerše odborné literatury, která bude podrobena analýze.

V praktické části bude využita strategie kvalitativní, metoda dotazování a technika řízených rozhovorů s odbornými zaměstnanci Vazební věznice České Budějovice. Získaná data budou podrobena analýze.

2 Výkon trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody je trest udělený soudem následkem nežádoucího chování pachatele, který svým jednáním naplnil znaky trestného činu podle zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen „trestní zákoník“ nebo „TZ“). Hlavním účelem je ochránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat ho k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.¹

Chod věznic, střežení odsouzených, dozor nad nimi, programy zacházení s vězni a podmínky výkonu trestu zajišťuje Vězeňská služba České republiky.² První známky vězeňství podle Mezníka³ byly zaznamenány v Římské říši císařem Theodesiem II. v roce 435 n.l., který později vydal Codex Theodesianus. Jednalo se o sbírku právních předpisů, které uváděly pravidla zacházení s vězňenými osobami a provozování věznic. V současné době je trest rozdělen do dvou dílčích systémů a těmi jsou:

1) tresty pravidelné dle § 52 odst. 1 TZ⁴:

- a) *odnětí svobody,*
- b) *domácí vězení,*
- c) *obecně prospěšné práce,*
- d) *propadnutí majetku,*
- e) *peněžitý trest,*
- f) *propadnutí věci,*
- g) *zákaz činnosti,*
- h) *zákaz držení a chovu zvířat,*
- i) *zákaz pobytu,*
- j) *zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,*
- k) *ztráta čestných titulů nebo vyznamenání,*
- l) *ztráta vojenské hodnosti,*
- m) *vyhoštění,*

¹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). 143 s.

² § 3, odst. 1, Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

³ MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., Josef KUČHTA, J., Základy penologie. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 8.

⁴ § 52, odst. 1, Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

2) tresty výjimečné dle § 54 TZ:⁵

- a) *Výjimečným trestem se rozumí jednak trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí. Výjimečný trest může být uložen jen za zvlášť závažný zločin, u něhož to trestní zákon dovoluje.*
- b) *Trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let může soud uložit pouze tehdy, jestliže závažnost zvlášť závažného zločinu je velmi vysoká, nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena.*
- c) *Trest odnětí svobody na doživotí může soud uložit pouze pachateli, který spáchal zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 3, nebo který při spáchání zvlášť závažného zločinu obecného ohrožení podle § 272 odst. 3, vlastizrady (§ 309), teroristického útoku podle § 311 odst. 3, teroru (§ 312), genocidia (§ 400), útoku proti lidskosti (§ 401), použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje podle § 411 odst. 3, válečné krutosti podle § 412 odst. 3, perzekuce obyvatelstva podle § 413 odst. 3, nebo zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků podle § 415 odst. 3, zavinil úmyslně smrt jiného člověka, a to za podmínek, že:*
 - a. *takový zvlášť závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku,*
 - b. *uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti, nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let,*
 - c. *uloží-li soud trest odnětí svobody na doživotí, může zároveň rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává.*

2.1 Základní funkce trestu

Základní funkcí trestu je obranná funkce před nevhodným chováním a jednáním, které porušuje zákon, a které je vymezeno právem. Trest se rozděluje podle funkcí:

- informační,

⁵ § 54, Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

- motivační,
- vztahové,
- preventivní.

Trest by měl být pro pachatele bezmezný k vyšší pravděpodobnosti jeho dopadení, dále by měl být citelný, jistý a následný, co nejdříve po provinění. Vězeň po delší době ve výkonu trestu přestává chápat věznění jako trest za jeho spáchané činy, ale jako chybu společnosti či jiné osoby a často si neuvědomuje, co musela prožít oběť či pozůstalí. Trest nemá být chápán jako pomsta za provedené skutky, ale jako prevence před podobnými trestnými činy.⁶

Hlavní účel trestu je ochrana společnosti proti nežádoucím jevům. Netík rozděluje účel trestu podle tří mechanismů:⁷

- 1) Izolace pachatele – jedná se o typ pachatele, jehož pobyt na svobodě je nebezpečný pro společnost.
- 2) Odstrašení – hrozba trestem pachatelům a ostatním členům společnosti za spáchaný protiprávní čin.
- 3) Regulace chování – změna způsobů chování závislá na změně prostředí, návyků, společnosti, sociální skupiny. Hlavním cílem je reintegrace pachatele do společnosti po propuštění.

Adler dále rozdělil funkce trestu do následujících teorií:⁸

- 1) Kompenzační teorie – jedná se o teorii odškodnění obětí za spáchaný trestný čin. U násilných trestných činů, jako je například vražda, tato forma trestu těžko nahradí smrt blízké osoby.
- 2) Vylučovací teorie – ochrana společnosti před pachatelem jeho uvězněním, aby nadále nepáchal trestnou činnost, což bývá hlavním důvodem přeplnění věznic. Případy této teorie jsou podle Adlera i tresty u nás neakceptované, a to trest smrti a nízké případy trestu doživotního vězení.
- 3) Odstrašovací teorie – tato teorie je snaha společnosti odradit potencionálního pachatele od dokončení trestného činu pod záminkou trestu odnětí svobody.

6 SOCHŮREK, Jan. Kapitoly z penologie. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, str. 18-19.

7 NETÍK, Karel a Daria NETÍKOVÁ. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. Praha: Karolinum, 1991, str. 26.

8 ADLER, F., a W. S. LAUFER. Criminology. New York: Mc Graw-Hill, 1991, str. 460.

- 4) Nápravná teorie – převýchova pachatele pomocí odborných zaměstnanců Vězeňské služby (volnočasové aktivity, programy zacházení, léčebné metody) po propuštění z výkonu trestu.
- 5) Odplatná teorie – trest udělený pachateli za trestný čin musí být následkem jeho chování.

2.2 Účel trestu

Účel trestu podle Jelínka je v dnešní době rozdělen do tří koncepcí:⁹

- 1) Absolutní teorie, kdy si je pachatel vědom svého jednání, za které následuje sankce (trest).
- 2) Relativní teorie, kde je důležitá prevence páchaní trestného činu, kdy je trest ukládaný za účelem, aby se páchaní činu již neopakovalo.
- 3) Smíšené/slučovací teorie – jedná se o spojení absolutní a relativní teorie, o snahu o nápravu.

2.3 Cíl trestu

Cílem trestu je:

- ochránit společnost před pachateli trestného činu,
- zabránit pachatelům v pokračování páchaní trestného činu,
- převychovat pachatele tak, aby po propuštění vedl řádný život,
- působit výchovně a poučit společnost.

2.4 Typy věznic

Vězni se rozdělují podle zákona o výkonu trestu do dvou typů věznic, a to:¹⁰

- 1) s ostrahou, která se dále rozděluje na:
 - a) nízký stupeň zabezpečení,
 - b) střední stupeň zabezpečení,
 - c) vysoký stupeň zabezpečení.
- 2) se zvýšenou ostrahou.

⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. Vyd. 2. Praha: Leges, 2010. Student (Leges), str. 337.

¹⁰ § 8, odst. 1, Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

3 Základní členění patologických jevů

Základními pojmy pro tuto bakalářskou práci jsou sociální deviace a sociální patologie. Sociální deviací je označeno chování, které se vymyká sociálním normám, je proto společností považováno za nežádoucí. Jedná se o pojem relativně neutrální, protože není nikde popsána norma, od které se odchyluje, ani zda je dané chování dobré či špatné.¹¹ Vymezení pojmu sociální patologie má více významů, označuje jak vědní disciplínu, tak společensky nežádoucí chování či chorobné jevy ve společnosti. V současnosti tento pojem shrnuje veškeré negativní jevy ve společnosti.¹²

Pojem norma je pro vymezení patologických jevů stěžejní. Jedná se o společenská pravidla či společenské normy, které určují vzorce a způsob chování jednotlivce i skupiny pro společnost přijatelné. Rovněž stanoví jednání, které je pro společnost nepřijatelné, nepřiměřené a nežádoucí. Avšak jak je psáno výše, není nikde přesně stanovena hranice, jaké chování je přijatelné a jaké už není. Každý člověk si totiž tato pravidla během svého života formuje sám, těmi se pak následně i řídí. Je naprosto přirozené, že každý má vzorec chování jiný, a s tím souvisí i rozdílné vnímání společensky abnormálního jednání. Pokud je snaha o definici normality a abnormality, je důležité poukázat na pojem konformita, neboli přizpůsobivost něčemu. V tomto případě přizpůsobení se psaným i nepsaným společenským pravidlům. Konformní jednání podporují reakce společnosti, které mohou být pozitivní (pochvala, ocenění), nebo negativní (formální či neformální tresty).¹³

3.1 Zdroje vzniku deviantních a patologických jevů

Obecně lze vycházet ze tří základních přístupů k vysvětlení zdrojů vzniku sociálně deviantních a patologických jevů. Tyto přístupy jsou: biologicko-psychologický, sociálně-psychologický a sociologický. Jde spíše o teoretické rozdělení. V praxi se často tyto přístupy prolínají, protože vznik sociálně patologických jevů je multifaktoriální. Množství různých názorů, dělení a teorií je nespočet. Níže jsou popsány jen ty stěžejní.

¹¹ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie a sociální deviace* [online]. Opava, 2019 [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: https://is.slu.cz/publication/36884/Socialni_patologie_a_socialni_deviace.pdf, str. 9-10.

¹² KRAUS, Blahoslav. *Sociální patologie* [online]. Hradec Králové [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: http://inpdf.uhk.cz/wp-content/uploads/2014/03/Socialni_patologie.pdf, str. 7-8.

¹³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 21-22.

3.1.1 Biologický přístup

Jak uvádějí Fischer a Škoda¹⁴, kořeny biologického přístupu sahají až do antiky, kdy se začaly odvozovat první teorie temperamentu (např. Hippokratovo rozdělení temperamentu dle čtyř základních tělních tekutin). Největší rozvoj těchto teorií byl v 19. století, kdy pozitivistická kriminologie vycházela ze základních principů evoluční biologie, dle které se abnormalita projevuje jak chováním (duševní a morální oblast), tak tělesnými znaky.

Nejvýznamnější teorií je Lombrosova teorie tzv. rozeného zločince. Ten na základě svého antropometrického měření téměř čtyř tisíc odsouzených došel k závěru, že zaměření zločince lze identifikovat pomocí měřitelných znaků jak duševních, tak hlavně tělesných.¹⁵

Další z teorií zkoumaných ve dvacátých a třicátých letech minulého století byla tzv. konstituční teorie, kterou popsal E. Kretschmer. Ten určil čtyři základní tělesné typy, kterým přiřadil určité vlastnosti (mimo jiné i tendence ke kriminalitě), Fischer a Škoda, str. 31-33. Těmito typy byly nejprve astenik, atletik a pyknik, později přidal čtvrtý typ dysplastický (smíšený) typ.¹⁶ Na Kretschmera navazoval americký psycholog Harvardovy univerzity William H. Sheldon, jenž se jím inspiroval, a jeho teorii rozšířil o klasifikaci lidských typů. Podobně jako jeho předchůdce, i on těmto typům přiřadil vlastnosti a tendence k patologickému chování.¹⁷

Počátkem osmdesátých let minulého století ustupují klasické teorie a začíná rozvoj moderní biologie a medicíny. Jsou snahy o formování tzv. biokriminologie. Jedná se o teorii zaměřenou na fyzické aspekty psychologických poruch a onemocnění. Zkoumá se např. biologická podmíněnost ADHD, vliv působení neurotransmiterů (např.

¹⁴ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 33-34.

¹⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 33-34.

¹⁶ HOFERKOVÁ, Stanislava. ÚVOD DO KRIMINOLOGIE [online]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové [cit. 2022-01-26]. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/katedra-socialni-patologie-a-sociologie/dokumenty/studijni-opory/socialni-patologie-a-prevence/uvod-do-kriminologie.pdf>, str. 29. Začátek formuláře.

¹⁷ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 31-33.

dopaminu) či vlivu léčiv na psychiku člověka. Moderní teorie jsou velmi opatrné se závěry, které nejsou tak kategorické, jako závěry klasických studií.¹⁸

3.1.2 Sociálně-psychologický přístup

Dle sociálně-psychologické teorie je deviace považována za nemoc a abnormalita by měla podléhat kontrole a být léčena. Původní teorie vychází z teorie S. Freuda a jeho teorie psychoanalýzy. Často opakující se myšlenka vychází z toho, že deviace není dědičná, ale vliv na ní má špatná socializace v dětství.¹⁹

Mezi nejznámější teorie pochází teorie od J. Bowlbyho, jež se zabíral vzbou mezi matkou a dítětem a analyzoval vývojové potíže při utváření postojů ke společenským normám, hodnotám a zákonům.²⁰

Další je popsána teorie sociálního učení, kterou se zabýval H. Eysenck, který popsal příčiny kriminálního jednání ve vybraných osobnostních charakteristikách. Eysenck říká, že neurotičtí extroverti mají nižší schopnost sociálního učení a socializace těchto jedinců může být nedostatečná. Tuto teorii doplnili A. Bronner a W. Healy, kteří hovoří o politologii kriminálního chování, jež spočívá v interakci v zátěžových situacích, poruchách emocionality, anxiozity a kompenzacích pocitu méněcennosti.²¹

C. Cloninger popsal teorii osobnosti, která předpokládá specifické reakce vycházející z osobnostních rysů jedince, zejména temperamentu a charakteru. Popsal šest rysů, kterými jsou: vyhledávání nového, vyhýbání se poškození, vytrvalost, sebeřízení, spolupráce a sebepřesah. Deviantní jedinec je lhostejný k hodnotám, ocenění i reakci okolí, důležité pro něj je pouze jeho vlastní uspokojení a názor. Také nereaguje na strach a nebezpečí jako jedinec nedevidantní a není schopen rozpoznat rizikovost a společenskou škodlivost svého chování.²²

Další byla popsána teorie odlišného kognitivního stylu, kterou se zabývali američtí forenzní psychologové G. D. Walters a T. W. White. Vyznačili osm primárních

¹⁸ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 33-34.

¹⁹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 33-34.

²⁰ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 33-34.

²¹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 33-34.

²² FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 33-34.

kognitivních charakteristik, které jsou typické pro recidivující delikventy. Těmi charakteristikami jsou: tendence ospravedlnit své kriminální jednání, odblokování obran v chování minulém i budoucím (není zde obava z důsledků svého jednání), orientace na moc a možnost ovládat druhé, sentimentalita (sklon k povrchním citovým vztahům a bez schopnosti odpovědnosti), přehnaný optimismus a sebedůvěra, kognitivní indolence (lenost zvažovat důsledky svého jednání), diskontinuita uvažování (snadná ovlivnitelnost, a naopak neschopnost trvalejšího názoru).²³

3.1.3 Sociologický přístup

Sociologické teorie se při zkoumání sociálně patologického chování zaměřují na souvislosti v různých společenských kontextech. V současné době lze pozorovat velké množství kultur a subkultur, proto je jejich přesné popsání velmi složité, právě kvůli obrovské variabilitě. Můžeme se setkat s několika základními teoriemi sociálně deviantního chování. Jednou z nich je teorie kulturního přenosu, jejíž základní myšlenkou je tvrzení, že deviantní chování je naučené chování v primárních skupinách a následnou interakcí s ostatními jedinci, Fischer a Škoda, str. 37. Primární skupinou se rozumí skupina založená na osobním kontaktu jednotlivých členů, kde je ovlivňováno chování jednotlivých členů. Typickou primární skupinou je např. rodina.²⁴ Deviantním se pak stává vůči normě většinové populace.²⁵

V rámci této teorie jsou tři základní myšlenky: teorie strukturálního tlaku (v každé společnosti vznikají situace, na které část populace reaguje chováním, které se odchyluje od normy), kontrolní teorie (důvodem ke konformnímu chování je existence sociální kontroly), tzv. labeling (teorie etiketizace, deviace je výsledkem toho, že jsou určití jedinci za deviantní označováni sociálně významnými subjekty).²⁶

Toto dělení má své vlastní školy, zastánce a literaturu. Z hlediska kriminality by bylo vhodné vyzdvihnout teorii diferenciální asociace a jejího zastánce E. H. Sutherlanda, který předložil názor, že lidé se stávají deviantními v důsledku sdružování s již deviantními jedinci. Toto chování je tedy naučené v průběhu vývoje jedince

²³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 34-36.

²⁴ *Skupiny, různá dělení skupin, vztahy ke skupině* [online]. [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/socialni-psychologie/6-skupiny.html>.

²⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 34-37.

²⁶ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 34-37.

a v subkultuře, kde se stýká s jejími ostatními příslušníky, za deviantní považováno není.²⁷

Další myšlenkou je teorie anomie. Tento pojem zavedl do sociologie E. Durkheim a označil tak stav společnosti, kdy přestávají platit zákony jak z hlediska právního, tak z hlediska morálního. Staré hodnoty nejsou včas nahrazovány novými, a tím nastává ve společnosti chaos, jež vede k nejistotě a patologickému chování.²⁸

Teorie subkultur byla navazující na teorii anomie a jako první ji popsal A. Cohen. Výsledky vyplývají z pozorování skupin juvenilních delikventů, které jsou tvořeny z jedinců, kteří jsou zklamáni tím, že nemají šanci prosadit se ve společnosti a dosáhnout nějakého úspěchu legitimním způsobem. Nejčastěji se jedná o jedince ze společensky znevýhodněných skupin a menšin.²⁹

Poslední zmíněnou myšlenkou je teorie etiketizace neboli tzv. labeling, jež rozpracoval E. Lemert. Tato teorie spočívá v jakémsi „označení“ jedince, který spáchal protiprávní čin jako „delikventa“. Tato nálepka je s ním ve společnosti neustále spojována a okolí se k němu následně už po zbytek života chová odměřeně, s nedůvěrou a obezřetností. Problém zde nastává, pokud dotyčný např. daný čin nespáchal, nebo nebyl spáchán tak, jak bylo medializováno. Nevina jedince je pak velmi těžko prokazatelná a ten začne svou etiketu přijímat, podléhá sociálnímu tlaku a naplňuje očekávání okolí a stává se opravdu deviantem či recidivistou. Labeling je však ovlivněn nejen činy daného jedince, ale i příslušností k určité menšině či subkultuře, tím jsou její členové společností znevýhodňováni již od začátku.³⁰

3.2 Základní členění patologických jevů

Jak již bylo zmíněno, deviantní chování se nějakým způsobem odchyluje od normy přijímané většinou společnosti a je jí následně odsuzováno nebo odmítáno. Samotný pojem sociálně patologických jevů je dosti široký a zahrnuje rozmanité

²⁷ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 37-42.

²⁸ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 37-42.

²⁹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 37-42.

³⁰ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 37-42.

chování.³¹ Základními druhy sociálně patologického chování jsou závislosti, sekty, sebevraždy a agresivita.

3.2.1 Závislosti

Toto patologické chování je s lidstvem spojováno již po staletí, neustále se vyvíjí, avšak stále se jej nedaří dostat pod kontrolu. Vliv na vznik závislosti, její následný vývoj a projevy, má jak biologie a psychika, tak sociální prostředí, kde se jedinec nachází. Faktory se dělí na farmakologické (např. droga), psychické (projevy na strukturu osobnosti) a precipitující (konkrétní podnět či problém). Vznik závislosti je dynamický a chronický děj. Právě chroničnost je jedním ze znaků závislosti. Závislý člověk žije způsobem života, který je ovlivňován (někdy dokonce naplňován) danou činností (např. aplikace drogy), tento způsob života daný jedinec nemůže či nechce změnit. To je nejdůležitější kritérium pro popis závislosti – neschopnost kontrolovat své chování.³²

Nejčastějším typem závislosti je závislost na psychoaktivních látkách. Jedná se o látky, které ovlivňují psychickou činnost. Ne všechny psychoaktivní látky jsou však návykové. Návykové jsou látky, které mění psychický stav, a na které si můžeme vytvořit návyk a závislost. Základní dělení závislostí je na závislost fyzickou (somatickou) a psychickou. Fyzická závislost má tělesné projevy (např. křeče) po vysazení psychoaktivní látky či snížení pravidelné dávky dané látky. Psychická závislost má naopak projevy duševní. Stáváme se závislími na navození příjemných stavů, které látka poskytuje. Psychická závislost nemá tělesné projevy, trvá však podstatně déle než závislost somatická. Často je ale soubor příznaků komplexní a hovoříme o psychosomatické závislosti.³³

Základními typy tradičního závislostního chování je drogová závislost, závislost na alkoholu, tabakismus, závislost na hracích automatech, Mühlpachr, str. 65-81. Avšak společně se společnostmi se vyvíjí i závislosti. Mezi nejčastější formy moderního závislostního chování lze zařadit tzv. netomani (závislost na internetu), závislost na

³¹ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie a sociální deviace* [online]. Opava: Slezská univerzita [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://is.slu.cz/publication/36884/Socialni_patologie_a_socialni_deviace.pdf, str. 9-10.

³² MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie a sociální deviace* [online]. Opava: Slezská univerzita [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://is.slu.cz/publication/36884/Socialni_patologie_a_socialni_deviace.pdf, str. 33-34.

³³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 81-82.

televizi, sexuální závislost, workoholismus (závislost na práci), patologické nakupování či patologické přejídání.³⁴

3.2.2 Sekty

Jako sektu lze označit alternativní či netradiční religiozitu, kterou tvoří uzavřená skupina stejně smýšlejících a výjimečně věřících lidí, kteří se jistým způsobem oddělili od zbytku společnosti a vyjadřují se velmi kriticky vůči svým oponentům. Sektáři mají vlastní specifický způsob života, svá vlastní pravidla chování a mezilidského jednání a často osobní kultický rituál. Pro většinu společnosti je tento způsob života sektářů nepochopitelný, nepřijatelný a je často odsuzován, zejména pokud se výrazně liší od náboženských tradic v dané oblasti či lokalitě.³⁵

Dle Mühlpachra, jsou základními rysy sekty izolovanost, uzavřenost a skupinová pospolitost stejně smýšlejících lidí.³⁶ Sekta si uvědomuje rozpory s názory okolí a často je logicky vysvětluje a separuje. Nejčastějším typem sekt jsou sekty náboženské (křesťanské – Mormoni, Svědkové Jehovovi, Církev sjednocení atd., orientální – Haré Kršna, Srí Chinmoy, Osho atd., přírodní kulty – Wicca, Druidství, New Age atp.). Setkáme se však i se sektami politickými, nejčastěji se jedná o extremistická hnutí, jak krajně pravicová (skinheads), tak krajně levicová (anarchisté). Dále jsou sekty komerční, které se zaměřují na vidinu rychlého a snadného zbohatnutí. Jako příklady lze uvést tzv. multilevel (prodejce shání další prodejce a následně má provize i z prodejů prodejců, které sám „naverboval“, nejčastěji se jedná o podomní prodejce) či Církev sjednocení (Moonisté, samotná sekta disponuje obrovským majetkem napříč údajně až 130 zemích světa). Jako typickou vědeckou sektu lze uvést Dianetiku (bezplatně vyhodnocují různé např. Oxfordské testy osobnosti, následně nabízí placené sebezdokonalovací kurzy).³⁷

³⁴ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie a sociální deviace* [online]. Opava: Slezská univerzita [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://is.slu.cz/publication/36884/Socialni_patologie_a_socialni_deviace.pdf, str. 81.

³⁵ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie a sociální deviace* [online]. Opava: Slezská univerzita [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://is.slu.cz/publication/36884/Socialni_patologie_a_socialni_deviace.pdf, str. 93-94.

³⁶ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie a sociální deviace* [online]. Opava: Slezská univerzita [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://is.slu.cz/publication/36884/Socialni_patologie_a_socialni_deviace.pdf, str. 96.

³⁷ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie a sociální deviace* [online]. Opava: Slezská univerzita [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://is.slu.cz/publication/36884/Socialni_patologie_a_socialni_deviace.pdf, str. 102-106.

3.2.3 Sebevraždy

Sebevražednost (nebo také suicidiální jednání) či sebepoškozování patří mezi projevy autoagrese. U suicidiálního jednání nemusí docházet ke konečnému aktu, lze sem zahrnout veškeré projevy od pojetí myšlenky, přes výroky a proklamace, po behaviorální projevy, které aktivně směřují k sebevražednému činu. Rozdělení způsobu suicidiálního jednání je na dva základní typy – tvrdší (např. skok z výšky či použití zbraně) a měkčí (např. pozření léků) způsob.³⁸

Důležitým pojmem je tzv. demonstrativní pokus, kdy subjekt podstupuje riziko úmrtí, aby mu, v případě že přežije, vznikly nějaké výhody. Předstírání pokusu o sebevraždu je způsobem citového vydírání a není považováno za sebevražedné chování.³⁹

Faktory vzniku suicidálního chování mohou být obecně medicínské (osobě je diagnostikováno závažné či chronické onemocnění), psychické (deprese, psychózy, posttraumatické stresové poruchy apod.), sociální (neuspokojivé vztahy, dysfunkční rodina, ztráta sociálních vazeb, ekonomické faktory), biologické predispozice.⁴⁰

3.2.4 Agresivita

Tento pojem je v sociologii vykládán v různých významech. Jedná se o rozpor koncepce, že agresivita je spontánní pudová tendence. Behavioristé hledali původ agrese nikoli v člověku samotném, ale v jeho okolí. Další teorií byl původ agrese jako reakce na frustraci. J. Volavka zase hledal příčinu agrese v touze ublížit jinému organismu (člověk, zvíře) či jinému anorganickému předmětu. Obecná definice agresivity neexistuje, právě z důvodu množství různých pohledů a teorií. Násilí bývá s agresivitou zaměňováno, je to však pojem pouze pro lidské jednání. Forenzní disciplíny a sociologie zůstávají u pojmu agresivita, tak uvádějí Fischer a Škoda.⁴¹

³⁸ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 59-60.

³⁹ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální patologie a sociální deviace* [online]. Opava: Slezská univerzita [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://is.slu.cz/publication/36884/Socialni_patologie_a_socialni_deviace.pdf, str. 112.

⁴⁰ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 69-73.

⁴¹ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 47-48.

Dle Fischera a Škody, se agresivita vyznačuje destruktivním zaměřením, avšak z hlediska nebezpečnosti lze rozlišovat různé druhy agrese.⁴² Lze dělit agresivitu na zlostnou (vyjádření nevole, impulzivní výraz afektu), instrumentální (prostředek k dosažení cíle) a spontánní (působení bolesti přináší agresorovi emocionální uspokojení, typickým příkladem je sadismus).

⁴² FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 48-51.

4 Výskyt patologických jevů ve výkonu trestu

Ve výkonu trestu se patologické jevy objevují extrémně často. Autor jakožto zaměstnanec Vězeňské služby se během svého služebního poměru setkal s mnohými z nich.

4.1 Závislost

Závislost je nežádoucí patologický jev, který se řadí mezi onemocnění vznikající při opakovaném užití návykových látek. Základní dělení závislosti je závislost psychická a fyzická. Psychická závislost vyvolává potřebu pro sebeuspokojení duševních stavů (např. lepší pocit, zbavení únavy, stav neohrožení). Fyzickou závislost lze zpozorovat rozvojem nežádoucích tělesných příznaků (např. křeče, pocení, třes, nevolnost). Tyto nežádoucí příznaky vznikají především při snížení či vysazení návykové látky. Nejčastější závislost je závislost na psychotropních látkách označovaných jako drogy, které se využívají pro potřeby povzbuzení, prožívání příjemného stavu, přičemž velmi často vzniká závislost. Závislost nemusí být vyvolána pouze použitím drog, ale i jiných látek. Podle Mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10 jsou rozděleny závislosti do konkrétních skupin: ⁴³

- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požíváním alkoholu,
- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požitím opioidů (např. morfin, heroin, metadon),
- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požíváním kanabinoidů (např. konopí),
- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním sedativ nebo hypnotik,
- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním kokainu,
- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním jiných stimulancií (např. kofein),
- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním halucinogenů,
- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním tabáku,
- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané užíváním těkavých organických rozpouštědel (např. ředidlo),

⁴³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 91-97.

- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požíváním několika látek a požíváním jiných psychoaktivních látek.⁴⁴

4.1.1 Závislost na užívání alkoholu

Závislost na alkoholické nápoje je jedna z nejrozšířenějších závislostí na území České republiky. Důvodem je běžná dostupnost alkoholu v nákupních řetězcích a nespočet reklamních propagací nabízejících různé alkoholické nápoje. Závislost vzniká především na chemickou látku etanol, která je součástí každého alkoholického nápoje, vznikající kvašením rostlinných produktů destilací. Při konzumaci alkoholu se etanol dostává přes sliznici do krevního oběhu. Přítomnost alkoholu v těle se dá pozorovat více faktory, např. zápach z úst, nadměrné pocení a nepříjemně zapáchající moč. Zvýšené množství alkoholu v krvi vede k následujícím nežádoucím symptomům:

- bolestivost hlavy a zvracení,
- snížení krevního tlaku,
- vyšší teplota kůže,
- zčervenání v místě obličeje,
- rozšíření cév,
- zrychlení srdečního tepu.

Alkohol u uživatelů snižuje psychické napětí, podporuje v člověku pocit lepší nálady. Užívání alkoholu může být v mnoha případech i geneticky podmíněno. Nejčastějším patologickým chováním po požití alkoholického nápoje je změna chování, která je individuálně rozdílná podle pohlaví, hladiny alkoholu v krvi, časového rozmezí při požití a tělesné hmotnosti poživitele.⁴⁵

4.1.2 Závislost na opiátech

Závislost na opiátech je jedna z nejtěžších závislostí. K odloučení od závislosti na opiátech se používá substituční léčba, kdy závislá osoba dochází pod zdravotním dohledem k podání podobné farmakologické látky (matadon a buprenorfin). Opiáty jsou

⁴⁴ MKN-10 klasifikace. *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR* [online]. [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-10>.

⁴⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 91-92.

chemické sloučeniny pocházející z máku. Těmito sloučeninami jsou morfin, opium, heroin a braun. Při požití těchto látek vzniká vysoké procento silné závislosti. Tento druh závislosti zpomaluje většinu funkcí, např. myšlení, pozornost, poznávání. Opiát vyvolává u poživatelé uklidňující efekt, který snižuje psychickou nepohodu. U výskytu nežádoucích jevů dochází ke zvracení, otupělosti, úzkosti, pocení, nervozitě, neklidu, nespavosti, podrážděnosti, strachu, zvýšení a zrychlení srdečního tepu a nesnesitelným křečím. Při požití opiátů se v mozku poškozuje amygdala a mozková kůra, čímž dochází ke snížení citlivosti na účinky analgetik a jiná farmaka.⁴⁶

4.1.3 Závislost na kanabinoidech

Touto psychotropní látkou získávanou z konopí je THC. Pěstováním konopí vzniká z rostliny hašiš a marihuana. Tyto látky jsou nejpoužívanější drogy na světě, ale v mnoha případech se používají jako léčivé prostředky, např. u léčení onkologických onemocnění či při nemoci AIDS. Požití THC vyvolává pocit uvolnění, zlepšení nálady, ale i zhoršení krátkodobé paměti, snížení bolesti a zvýšení chuti k jídlu. Závislost na THC je velmi nevýrazná, projevuje se pouze stresem a napětím.⁴⁷

4.1.4 Závislost na nikotinu

Dle Fischera a Škody, je nejčastější závislostí na nikotinu kouření tabákových výrobků. Tabákové výrobky obsahují tisíce různých chemických sloučenin obsahujících nikotin. Jedná se však o více tolerovaný patologický jev ve společnosti.⁴⁸

4.2 Užívání návykových látek ve výkonu trestu

Jeden z nejhorších a nejčastěji se opakujících problémů je přístup vězňů k návykovým látkám. Nejčastější vniknutí těchto látek zapříčiňují návštěvy odsouzených, pronášení z nestřežených venkovních pracovišť, balíčky potravin, balíčky s osobní hygienou, balíčky s knihami či časopisy posílané vězněným osobám rodinou či kamarády. Dalším možným způsobem, jak se vězněné osoby dostanou k návykovým

⁴⁶ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 97-99.

⁴⁷ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 100.

⁴⁸ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada), str. 97-99.

látkám je zneužití léků. Nejčastějším případem je, kdy vězeň trpí astmatem či jiným onemocněním a má přístup k lékům vícekrát denně, a tyto léky pak směňuje se závislými odsouzenými například za tabákové výrobky, čaj, kávu nebo poštovní známky, které jsou ve věznici platidlem. Nejčastějším důvodem užívání návykových látek je nuda, úzkosti, potřeba radosti a uvolnění vytvořené návykovou látkou, dočasné zbavení se problémů, změna stereotypu ve vězeňském prostředí či uspokojení jiných potřeb. Jedna z forem, kterou vězni legálně užívají, je například vaření silného čaje či kávy, což u člověka dokáže vyvolat pocit stimulačních účinků. Jedna z věcí, kterou si dokážou vězni opatřit a vyrobit je tzv. „kvak“ – jedná se o alkoholický nápoj připravený kvašením. Ovoce či různé kompoty, které vězněné osoby dostávají k pravidelné stravě či jim přijdou v nárokových balících.⁴⁹ Při požití či výrobě návykových látek ve věznici se vězeň dopouští porušení zákona podle §28 Zákona o výkonu trestu č. 169/1999 Sb. odst. 3 písmena b): *odsouzeným je zakázáno vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, vyrábět a přechovávat předměty, které by mohly být použity k ohrožení bezpečnosti osob a majetku nebo k útěku, nebo které by svým množstvím nebo povahou mohly narušovat pořádek anebo poškodit zdraví.*⁵⁰

Tabulka č. 1: Zjištění užívání návykových látek v českých věznicích od roku 2015–2021
51

rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
výkon trestu	548	803	1100	1284	1435	1027	927
výkon vazby	20	22	28	26	44	52	40
celkem	568	825	1128	1310	1479	1079	967

Zdroj: vlastní zpracování statistických dat Vězeňské služby ČR.

4.3 Vězeňské násilí

Jedním z dlouhodobých a často se opakujících nežádoucích jevů ve věznicích je vězeňské násilí. Tento druh násilí má mnoho forem: šikana, psychické vydírání, sexuální

⁴⁹ MAREŠOVÁ, Alena, Jana VÁLKOVÁ a Jan SOCHŮREK. Drogová problematika ve věznicích ČR a některých zahraničních věznicích. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), str. 25-28.

⁵⁰ Zákon č. 169/1999 Sb. Zákony pro lidi [online]. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>.

⁵¹ Tabulka: Statistické ročenky Vězeňské služby. Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2022-04-25]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>.

a fyzický útok. Násilné činy bývají impulzivní povahy či promyšleným chováním agresora. Charakteristikou vyvíjení násilí je nezákonné použití síly s jasným záměrem poškodit jinou osobu. Násilí se může rozlišovat na více forem. Predátorské násilí prováděné za účelem uspokojení pachatele, vyvolané u pachatele vlivem návykových látek, halucinací nebo duševních poruch. Násilí ve vězeňském prostředí se může lišit na vysoce-konfliktní násilí, kdy se agresori či skupiny vzájemně napadají a na nízko-konfliktní násilí, kdy se jeden stává agresorem a druhý obětí.⁵²

4.3.1 Šikana

Šikana je označována jako touha někomu ublížit, někoho zranit či vystrašit pod záminkou násilí. Šikana může mít formu emocionálního nátlaku, ekonomického charakteru, fyzického násilí nebo verbálních útoků. Jedná se o opakované agresivní chování vůči konkrétní oběti, které bývá předem promyšlené s účelem vyvíjet na oběť nátlak strachu z fyzické či psychické bolesti. Nejčastějšími oběťmi šikany jsou ve vězeňském prostředí osoby fyzicky slabší a zranitelné. Šikana oproti jiným formám násilí jasně rozlišuje osobu pachatele a oběti. Pachatelem šikany bývá jedinec tělesně silnější, výše postavený, ve vězeňském prostředí zkušenější či v početní převaze proti oběti. Šikana může být na oběť vyvíjena přímo agresorem, nebo ovlivněnou skupinou jiných osob s jasným cílem oběti ublížit.⁵³

4.3.2 Násilí

Násilí ve vězeňském prostředí může být kolektivní či interpersonální. Kolektivní násilí je kvalifikované jako mimořádná událost a jeho formou jsou nepokoje a vzpoury. Tento druh násilí zásadně ovlivňuje chod celé věznice a fungování vězeňské služby. Nejčastějšími případy bývají rasové neshody, náboženské vyznání či nespokojenost vězňů. Interpersonální násilí nemá zásadní vliv na chod věznice a dělí se na vztahy mezi obětí a pachatelem:

- 1) násilí mezi vězni – jedná se o napadení vězňů vzájemně mezi sebou formou fyzického útoku,

⁵² BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str. 43-47.

⁵³ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str. 43-48.

- 2) útok vězně na zaměstnance vězeňské služby – toto napadení je označováno jako mimořádná událost, kdy osoba ve výkonu trestu napadne zaměstnance vězeňské služby, jak už příslušníka VS ČR, tak občanského zaměstnance.

Tabulka č. 2: Počet zaznamenaných útoků na zaměstnance Vězeňské služby ČR ⁵⁴

rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
počet napadených příslušníků VS	28	21	23	30	43	49	37
počet napadených civilních zaměstnanců	1	1	0	1	6	3	5
celkem	29	22	23	31	49	52	42

Zdroj: vlastní zpracování statistických dat Vězeňské služby ČR.

Násilí ve věznicích lze dělit podle forem útoků na:

- 1) Verbální útoky – tato forma útoků bývá jedna z nejčastějších případů a bývá většinou tolerována. Jedná se o urážlivé slovní napadení jak zaměstnanců vězeňské služby, tak mezi vězni. Vězni používají speciální vězeňský argot a slang, který často používají k verbálnímu napadání.⁵⁵ Cílem tohoto útoku bývá úmysl druhého ponížit před ostatními. Mezi formy verbálního útoku patří urážky, nadávky s rasistickým tématem, výhrůžky. Tato forma útoku bývá nejčastějším spouštěčem fyzického útoku.⁵⁶
- 2) Krádeže – často vyskytující se drobný přestupek, kdy si odsouzení navzájem odcizí své osobní věci. Nejčastěji se jedná o tabákové výrobky, kávu, poštovní známky. Krádež může být brána jako provokace, pomsta či projev výhrůžky.⁵⁷
- 3) Vyloučení, ignorace, nepřijetí – nejčastěji se jedná o znemožnění práv vězně, pod záminkou násilí a výhrůžek, kdy je oběť přinucena vzdát se například sledování televize, telefonického rozhovoru.⁵⁸

⁵⁴ Tabulka: Statistické ročenky Vězeňské služby. Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2022-04-25]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>.

⁵⁵ RADKOVÁ, Lucie. Jak se mluví za zdi českých věznic. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012, str. 18.

⁵⁶ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str. 52-53.

⁵⁷ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str. 52-53.

⁵⁸ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str. 53.

- 4) Loupeže – pod výhrůzkou násilí jsou oběti přinuceny vzdát se například zakoupeného zboží ve prospěch pachatele.⁵⁹
- 5) Výhrůžky – častým případem výhrůžek bývá nátlak na oběť ze strany pachatele s hrozbou trestu. Pachatel nutí oběť, aby například pronesla do věznice zakázaný předmět.⁶⁰
- 6) Útok, napadení – tato forma je charakterizována jako vzájemné fyzické násilí mezi odsouzenými. Může se jednat o napadení jednotlivců, ale i skupin, kdy následek napadení může končit i ohrožením života. Nejčastějším důvodem bývá získání respektu a vyvolání pocitu síly a moci vůči ostatním.⁶¹

4.3.3 Pachatelé násilí

Autor Edgar ve své knize charakterizoval typy pachatelů vězeňského násilí následovně:⁶²

- 1) Predátoři – jedná se o pachatele vytrvalého, využívajícího všechny formy chování se záměrem získat pro sebe výhody či požadované zboží od ostatních vězňů. Tyto pachatelé působí na personál vězeňské služby zdvořile a těší je jejich přízni.
- 2) Obchodníci/Magnáti – jedná se o vězně, kteří obchodují se zbožím s jinými vězni, a po nesplacení dluhu bývá vyvíjen nátlak násilím. Ve věznici mívají kladné role a na vězně působí věrohodně se záminkou zisku.
- 3) Rváči – jedná se o vězně, kteří si pomocí násilí získávají respekt a požadované území.
- 4) Mstítelé – typ vězně, který se sám dopustí agrese, kdy sám sebe považuje za oběť a pouze se „brání“ urážkám a konfliktům.

4.4 Zneužívání mezi odsouzenými

Jedna z forem patologických jevů objevujících se ve výkonu trestu je sexuální zneužívání mezi vězni. Z nejčastějších případů bývají oběťmi slabší jedinci s menším vzrůstem, charakteristickým vzhledem ženských rysů, vězni s psychickou poruchou či nově příchozí vězni. Pachatelé znásilnění bývají silnější jedinci či vězni v lepším

⁵⁹ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str. 54.

⁶⁰ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str. 54.

⁶¹ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str. 55.

⁶² KIMMETT, Edgar a Ian O'DONELL. Prison Violence: The Dynamics of Conflict, Fear and Power 2. 2011. New York: Routledge, 2011. str. 72–75.

postavení ve vězeňské hierarchii. Cílem zneužití bývá uspokojení vlastních potřeb. Sexuálnímu zneužití předchází násilí, obtěžování, osahávání, kdy pachatel působí tlak na oběť. V některých případech může být i obětí pachatelem slíbená ochrana před jinými vězni či získání potřebných potravin nebo tabáku pod záminkou sexuálního vztahu.⁶³

Formy zneužívání jsou:

- vynucení styku násilím či psychickým a ekonomickým vydíráním,
- nucení k praktikám, které druhý vězeň neguje,
- zneužívání mladších vězňů, prvotrestových vězňů, psychicky slabších jedinců.

Nejhorším faktorem při pohlavním styku ve věznicích je vysoká pravděpodobnost přenosu infekčních chorob jako jsou AIDS, žloutenka typu B, C a dalších.⁶⁴

4.5 Sebepoškození a sebevraždy

Sebepoškozování a sebevraždy jsou jedním z nejhorších patologických jevů ve věznicích. Jedná se většinou o psychickou poruchu, která vede k poškození vlastního těla. Sebepoškozování provádí osoba se záměrem se poškodit, kdy smrt není cílem tohoto chování. Oproti sebevraždě, kdy se osoba úmyslně sebepoškozuje s cílem se usmrtit.

Formy sebepoškození a sebevraždy ve věznicích:⁶⁵

- řezání do kůže ostrým předmětem,
- pálení kůže ohněm,
- opařování horkou vodou,
- kousání do kůže,
- propichování kůže,
- drásání ran,
- vytrhávání vlasů,
- lámání kostí,
- mlácení do vlastních částí těla,
- škrcení,

⁶³ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, str. 51-52.

⁶⁴ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), 135-136.

⁶⁵ BAJCURA, Lubomír. Sebevraždy a sebepoškozování v penitenciárním prostředí. Stráž pod Ralskem: Akademie Vězeňské služby České republiky, 2019, str. 62-64.

- požívání toxického materiálu, předmětů či léků.

Nejčastější psychické problémy vyvolávající sebepoškození:⁶⁶

- poruchy osobnosti,
- depresivní poruchy,
- posttraumatické stresové poruchy,
- kontrola poruchy impulzů,
- porucha příjmu potravy,
- poruchy následkem užívání návykových látek.

Způsoby sebepoškození:⁶⁷

- Automutilace – jedná se o sebepoškození vyvolávané psychickou poruchou.
- Sebepoškození – toto chování je vědomé, záměrné a často se opakující bez sebevražedného záměru.
- Syndrom záměrného sebepoškození – nejčastější sebepoškození u lidí s poruchou osobnosti, příjmu potravy a při závislostech na návykových látkách, s účelem potlačení těchto závislostí.
- Syndrom pořezávaného zápěstí – jednání, kdy si opakovaně osoba poškozuje zápěstí a předloktí, bez záminky sebevraždy.
- Předávkování léky – vyvolání bolesti požitím nadměrné dávky léků.

Motivací k těmto činům ve věznicích mohou být:

- nátlak na psychiku uvězněním,
- výčitky svědomí za spáchaný čin,
- pomsta zaměstnancům vězeňské služby,
- účelné chování před soudním líčením,
- nátlak na zaměstnance vězeňské služby,
- citový nátlak na rodinu a blízké osoby,
- předstírání k vynucení lítosti.

66 BAJCURA, Lubomír. Sebevraždy a sebepoškození v penitenciárním prostředí. Stráž pod Ralskem: Akademie Vězeňské služby České republiky, 2019, str. 64.

67 KRIEGELOVÁ, Marie. Záměrné sebepoškození v dětství a adolescenci. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada), str. 28.

Tabulka č. 3: Počet sebepoškození, sebevražd a pokusů o sebevraždu za rok 2015-2021⁶⁸

za rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
sebepoškození	4	5	4	5	6	3	10
pokus o sebevraždu	27	19	15	16	15	16	15
sebevražda	13	14	10	14	10	16	11

Zdroj: vlastní zpracování statistických dat Vězeňské služby ČR.

⁶⁸ Tabulka: Statistické ročenky Vězeňské služby. Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2022-04-25]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>.

5 Prostředky vězeňské služby k předcházení patologickým jevům

Vězeňská služba usiluje pomocí odborných zaměstnanců a příslušníku VS ČR o eliminaci patologických jevů ve výkonu trestu. Na převýchovu vězňů ve výkonu trestu je aplikováno více psychologických disciplín, které se tímto problémem zabývají: ⁶⁹

- 1) penologie – nauka o trestu, trestání a jeho vlivu na odsouzené,
- 2) penitenciární pedagogika – zvláštní pedagogická disciplína zabývající výchovným zacházením s vězni,
- 3) penitenciární psychologie – zkoumá problémy vzniklé při penitenciární pedagogice,
- 4) penitenciární psychiatrie – psychiatrický obor, který je zaměřený na speciální léčbu psychických poruch odsouzených, např. u drogově závislých odsouzených,
- 5) penitenciární sociologie – obor zkoumající sociální vztahy odsouzených, strukturu a fungování ve výkonu trestu,
- 6) sociální práce – odborné zacházení odborných zaměstnanců zaměřující se na pomoc odsouzeným s cílem zařadit tyto osoby do společnosti.

5.1 Programy zacházení s vězni

Programy zacházení jsou zákonem stanovená pravidla, jak s odsouzenými jednat, aby bylo zachováno jejich zdraví a jak podporovat jejich dovednosti a tím je směřovat k návratu do společnosti.

Tyto programy se zaměřují na: ⁷⁰

- pozitivní rozvoj schopností a možností odsouzeného,
- zjištění potřeb a problémů odsouzeného – např. pro drogově závislé,
- zájmové aktivity.

⁶⁹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), 10-18.

⁷⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), 152-153.

Základními složkami jsou:⁷¹

- pracovní – nabytí odpovědnosti povinností práce,
- volnočasové – rozvoj sportovních, zájmových, dovednostních či hudebních zálib,
- extramurální – přerušování výkonu na určitou dobu, vycházky,
- vzdělávací – možnost vystudování střední či vysoké školy během výkonu trestu, získání kvalifikací či dokončení docházky, možnost výuky cizího jazyka,
- speciální – psychologické, terapeutické a pedagogické skupinové sezení s odsouzenými,
- terapeutické – učení sociálních vazeb k lepšímu životu po propuštění,
- obecné – stanovené zákonem 169/1999 Sb., upravující kázeň, pořádek, hygienu, práva a povinnosti.

5.2 Prevence výskytu a vnášení návykových látek do věznic

Průnik návykových látek je jeden z nejvážnějších problémů věznic. Může k němu dojít vnesením z venkovního pracoviště, vnesením návštěvy odsouzeného, ukrytím v nárokovém balíku či konzumací těchto látek na nestřeženém pracovišti. Nejčastějším problémem je vyvolané nežádoucí chování po požití těchto látek vedoucí k dalším problémům. Jediným způsobem zjištění přítomnosti návykových látek v těle je monitoring výskytu návykových látek pomocí detekce testu moči a přístrojem určeným na dechovou zkoušku pro zjištění přítomnosti alkoholu. Při příjmu odsouzeného do výkonu trestu je každý nový příchozí testovaný na přítomnost návykových látek v krvi. Po zjištění pozitivního testu je v systému tato osoba zaznamenaná jako „TOXI“. U této osoby je zvýšená četnost testování, zdravotních kontrol a léčebných opatření proti závislosti.⁷²

Dle Svobody, u pozitivně testovaných odsouzených vězeňská služba preventivně uděluje bezpečnostní opatření:⁷³

- 1) bez možnosti bezkontaktní návštěvy,
- 2) návštěva s oddělenou přepážkou,
- 3) přeřazení odsouzeného do nižší skupiny vnitřní diferenciaci,
- 4) nepovolení aktivit,

⁷¹ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), 153.

⁷² SVOBODA, Milan. Vězeňství II. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019. str. 41-42.

⁷³ SVOBODA, Milan. Vězeňství II. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019. str. 42-43.

- 5) průběžné, časté testování,
- 6) kázeňské tresty které mohou být – umístění do celodenního uzavřeného oddílu, odnětí kázeňské odměny atd.

Další možností zjištění přítomnosti návykových látek ve výkonu trestu jsou preventivní osobní prohlídky a prohlídky cel. Osobní prohlídka je ve věznici součástí každodenního režimu. Při podezření, že odsouzený něco skrývá, dochází k důkladné osobní prohlídce, kdy se vězeň vysvlékne do naha a je podroben prohlídce osobních věcí a těla pomocí zraku, hmatu a detektoru kovů. Důkladná osobní prohlídka musí být provedena na k tomu určeném uzavíratelném místě vybaveném rohožkami, odkládacím místem na věci a věšáky na oblečení. U osobní důkladné prohlídky musí být vždy zachována lidská důstojnost prohlížené osoby a provádí jí pouze příslušník stejného pohlaví.⁷⁴

Svoboda uvádí, že osobní důkladná prohlídka se zejména provádí:⁷⁵

- při příjmu odsouzeného do výkonu trestu i jeho propuštění,
- před a po provedení z eskorty mimo věznici,
- po návratu do věznice z vycházky či přerušení výkonu trestu,
- před návštěvou s rodinnými příslušníky i po ní,
- před umístěním do izolační cely,
- před umístěním do uzavřeného (izolačního) oddělení k výkonu kázeňského trestu,
- při odchodu z pracoviště,
- při technických, dílčích a generálních prohlídkách.

Prohlídky cel se rozdělují podle účelu na generální, dílčí, technické, osobní, prohlídky věcí a zavazadel, speciální. Při prohlídce musí být vždy přítomen jeden z ubytovaných odsouzených. To ovšem neplatí u speciálních prohlídek z důvodu výskytu návykových látek prováděných psovody se psy specializovanými na hledání návykových látek. Při těchto prohlídkách je příslušník povinen dodržovat základní hygienická pravidla a šetrně zacházet s majetkem a osobními věcmi vězněných osob.⁷⁶

Posledním způsobem prevence vnášení nepovolených látek je kontrola vstupujících osob za účelem návštěvy odsouzeného a kontrola balíků. Osoba při vstupu

⁷⁴ SVOBODA, Milan. Vězeňství II. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019. str. 56.

⁷⁵ SVOBODA, Milan. Vězeňství II. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019. str. 56.

⁷⁶ SVOBODA, Milan. Vězeňství II. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019. str. 57.

do věznice musí prokázat svou totožnost a následně je vyzvána ke kontrole osobních věcí vnášených do objektu věznice pomocí rentgenu a následně detekčním rámem a ručním detektorem kovů. Taktéž prochází kontrolou i balíky určené vězněným osobám.⁷⁷

Základním cílem vězeňské služby protidrogové prevence je:⁷⁸

- 1) plným nasazením bránit vniknutí omamných a psychotropních látek do prostoru věznic a eliminovat jejich užívání u vězněných osob,
- 2) co nejefektivněji vést program se závislými osobami a motivovat je k eliminaci závislosti na těchto látkách,
- 3) zabránit infikování vězňů bez drogové závislosti.

Vězeňská služba používá k prevenci návykových látek takzvaná protidrogová opatření, která jsou rozdělena do tří oblastí:

- 1) První oblastí je zamezení přístupu vězňům k návykovým látkám. Tato oblast opatření zahrnuje četné prohlídky osob, cel a věcí, monitoring testováním, centrální evidenci vězňů drogově závislých, vytvoření bezdrogových zón.
- 2) Druhou oblastí je primární prevence, která je zaměřená na podporu zdraví vězňů proškoleným personálem pomocí programů zacházení.
- 3) Třetí oblastí je sekundární a terciální prevence = proškolení veškerého personálu VS ČR přicházejícího do kontaktu s odsouzenými se závislostí na drogy. Fungování poraden drogové prevence během výkonu trestu odnětí svobody zaměřujících se na krizovou intervenci, individuální terapii odsouzených, poradenství, zajištění léčby, motivační pohovory. Hlavním cílem je motivace závislých ke zdravějšímu způsobu života bez drog ve výkonu trestu i po propuštění a k dobrovolné účasti na léčbě.⁷⁹

Vězeňská služba v rámci protidrogové prevence vybudovala speciální oddělení Bezdrogová zóna. Do této zóny může být vězeň zařazen na základě vlastní žádosti s úmyslem, aby předešel případnému kontaktu s návykovými látkami. Jedná se

⁷⁷ SVOBODA, Milan. Vězeňství II. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019. str. 58.

⁷⁸ MAREŠOVÁ, Alena, Jana VÁLKOVÁ a Jan SOCHŮREK. Drogová problematika ve věznicích ČR a některých zahraničních věznicích. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). str. 4.

⁷⁹ MAREŠOVÁ, Alena, Jana VÁLKOVÁ a Jan SOCHŮREK. Drogová problematika ve věznicích ČR a některých zahraničních věznicích. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). str. 5.

o odsouzené bez zkušeností s drogami, dobrovolné abstinenty, či osoby podstupující ochranné léčení.⁸⁰

5.2.1 Case management

Vězeňská služba úzce spolupracuje s pracovníky Probační a mediační služby (dále jen PMS). Termín „case management“ se používá ve výkonu trestu u odsouzených s problémy se závislostí na návykové a psychotropní látce. Zaměstnanci PMS navštěvují odsouzené jednou za měsíc a pomocí terapie pomáhají připravit odsouzené na život mimo věznic bez užívání návykových látek. Při žádání odsouzeného o podmíněné propuštění, může soudce nebo státní zástupce nařídít tzv. probační dohled. Během nařízeného dohledu zaměstnanci PMS kontrolují devianta, zda vede řádný život, neužívá alkohol a návykové psychotropní látky. Dále PMS pomáhá reintegraci odsouzeného do běžného života, pomáhá najít práci, pomáhá při docházení do občanské a dluhové poradny, zprostředkovává terapii s psychologem a psychiatry.⁸¹

Dalším z úkolů probačního úředníka je tzv. restorativní justice, kdy se zaměstnanec PMS pokouší motivovat pachatele k narovnání škody s obětí spáchaného méně závažného trestného činu. Při souhlasu obou účastníků ze svobodné vůle dochází ke pracovním PMS koordinované schůzce a obě strany společně hledají prostředky k napravení vzniklých problémů trestným činem.⁸²

5.3 Předcházení násilí mezi odsouzenými

Násilí ve věznicích má dlouhou historii. Úkolem vězeňské služby je těmto problémům předcházet. Po zjištění násilí jsou vězni povinni tuto skutečnost oznámit pod sankcí kázeňského trestu. Při zjištění násilí či napadení jsou příslušníci Vězeňské služby oprávněni použít donucovací prostředky, popřípadě střelnou zbraň podle § 17–20 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Vězeňská služba se

80 Protidrogová prevence. Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-kynsperk-nad-ohri/sekce/protidrogova-prevence>.

81 NEPUSTIL, Pavel a Markéta GEREGOVÁ. Case management se zotavujícími se uživateli návykových látek: metodická příručka. [Praha]: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, 2013. Metodika (Úřad vlády České republiky). str. 57-63.

82 NEPUSTIL, Pavel a Markéta GEREGOVÁ. Case management se zotavujícími se uživateli návykových látek: metodická příručka. [Praha]: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, 2013. Metodika (Úřad vlády České republiky). str. 57-63.

snaží předcházet násilí všemi dosažitelnými prostředky, které jsou uvedené ve vnitřních předpisech, jako jsou např.:⁸³

1) Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 2/2019, o předcházení, zabránění a včasném odhalování násilí mezi obviněnými, odsouzenými a chovanci – toto nařízení charakterizuje osoby, u kterých je předpokládáno násilí, jako oběť nebo pachatele. Tento seznam je vedený u vedoucího oddělení výkonu vazby a trestu, který je za něj odpovědný. Skupiny těchto odsouzených se rozdělují na:⁸⁴

- S výrazně sníženou tělesnou hmotností (STH) - jedná se o osobu, která je po vstupní lékařské prohlídce lékařem charakterizována jako osoba se sníženou tělesnou hmotností (menšího vzrůstu, hubené postavy).
- Se zjevně nízkou mentální úrovní (NMU) - osoba, u které po vstupním rozhovoru psycholog rozhoduje o jeho zařazení z důvodů psychického problému.
- Možný objekt násilí (MON) - osoba, u které je patrné, že za spáchaný trestný čin může být cílem útoků či zneužití, např. z důvodu zranitelnosti, trestné činnosti na dětech či znásilnění.
- Možný pachatel násilí (MPN) - odsouzený který má sklony k agresivitě na základě předchozího chování či činů v předchozím trestu. U této vězněné osoby je nutné zajistit, aby nebyla umístována na cele s osobami zařazenými v NGR 12/2012.
- Další vytipovaná osoba (DVO) - do tohoto seznamu se zařazují mediálně známí pachatelé trestných činů spáchaných především na dětech, známé osobnosti nebo osoby politického působení.
- Další vytipovaná osoba charakteristická výkonem profese (DVO-P) - jedná se o odsouzené, kteří vykonávali své povolání ve služebním poměru či byli zaměstnání u bezpečnostního sboru České republiky, Armády České republiky, příslušníky vojenského zpravodajství ČR nebo strážníky obecní policie. U těchto osob při zařazení rozhoduje výkon profese pět let zpětně.

Z důvodů předcházení násilí a zjištění možného výskytu násilí se u osoby se zařazením do seznamu STH, NMU, MON jednou týdně provádí zraková prohlídka a jednou za měsíc prohlídka lékařem.

⁸³ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. str. 63.

⁸⁴ § 3 odst. 2 NGR č. 2/2019.

2) § 7 zákona 169/1999 sb. o výkonu trestu odnětí svobody, díky kterému lze předcházet násilí i pomocí ubytování vězňů, kdy se z preventivních důvodů rozmisťují odsouzení následovně:⁸⁵

- mladiství od dospělých,
- recidivisté od prvotrestových,
- pachatelé násilných trestných činů od pachatelů nedbalostních činů,
- trvale pracovní nezařaditelní,
- s poruchami chování a duševními poruchami,
- ochranným léčením a zabezpečovací detencí,
- velmi nebezpeční odsouzení od běžných vězňů.

3) Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 50/2018, o postupu vazebních věznic, věznic, a ústavů pro výkon zabezpečovací detence při vzniku nepokojů nebo jiných hromadných nezákonných vystoupení osob ve výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody a osob ve výkonu zabezpečovací detence o organizaci a provádění služebních zákroků pod jednotným velením, o výstroji a výzbroji příslušníků provádějících služební zákrok pod jednotným velením a eskorty nebezpečných osob - toto nařízení stanovuje postup při vzniku a řešení nepokojů nebo jiných hromadných nezákonných vystoupení vězňených osob. Určuje, jaká jsou k dispozici opatření, která mají předejít či zabránit nepokojům, tak i postupy a úkony pro případ, že by k nepokojům došlo.⁸⁶

5.4 Prevence sebepoškození

Vězeňská služba se tomuto problému snaží předcházet hned několika způsoby. Zkušenosti z přechozích trestů (pokusy), vstupní pohovor s psychologem, který po následném rozhovoru provede bezpečnostní opatření:⁸⁷

- odebrání nebezpečných předmětů (žiletky, sirky, zapalovače, lžíce, tužky – cokoliv s čím si může odsouzený sám ublížit);
- podávání léků pod dozorem (prevence předávkování);

⁸⁵ Zákon č. 169/1999 Sb. Zákony pro lidi [online]. [cit. 2022-05-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>.

⁸⁶ BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. str. 69.

⁸⁷ BAJCURA, Lubomír. Sebevraždy a sebepoškození v penitenciárním prostředí. Stráž pod Ralskem: Akademie Vězeňské služby České republiky, 2019, str. 53.

- četnost zrakových kontrol (po 30 minutách).

Účinnou prevencí sebevraždy a sebepoškození u odsouzených, dle Bajcury:⁸⁸

- kontrolování duševního a psychického stavu odsouzených (pohovory, terapie),
- psychická podpora (motivace, zázemí),
- zabránění přístupu k prostředkům ke spáchání sebevraždy (odebrání předmětů),
- proškolení zaměstnanců (jak zacházet s osobami s možným rizikem),
- častější dohled nad vězni s vyšším rizikem pokusu (častější zrakové kontroly),
- bezpečné cely (izolační cely).

⁸⁸ BAJCURA, Lubomír. Sebevraždy a sebepoškození v penitenciárním prostředí. Stráž pod Ralskem: Akademie Vězeňské služby České republiky, 2019, str. 53.

6 Praktická část

V praktické části této bakalářské práce budou uvedeny výsledky a závěry výzkumného šetření, které bude realizováno mezi vybraným vzorkem respondentů. Na úvod této kapitoly bude popsáno následující: cíl výzkumu, výzkumné otázky, metodika výzkumného šetření a na závěr kapitoly budou shrnuty výsledky šetření.

6.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je analyzovat patologické jevy ve výkonu trestu odnětí svobody, se zaměřením na zjištění, zda konkrétní opatření či programy odborných pracovníků dostatečně pomáhají k prevenci nežádoucího chování odsouzených. V případě zjištění, že tato opatření jsou nedostatečná je cílem práce také navrhnout možná řešení.

6.2 Výzkumná otázka

Jak pomáhají konkrétní opatření či programy odborných pracovníků k prevenci nežádoucího chování odsouzených?

6.3 Metodika

Metodou výzkumného šetření, stanovenou výzkumnou otázkou a interpretovanými výsledky za účelem zjištění výskytu a zajištění prevence nežádoucích sociálně patologických jevů. Výsledky šetření (z rozhovorů) budou zpracovány v tabulkách a popsány. Na základě zjištěných údajů budou navržena možná opatření vedoucí k minimalizaci výskytu, případně vzniku sociálně patologických jevů u odsouzených.

6.3.1 Metodika sběru dat

V této práci bude využita forma kvalitativního výzkumu, jehož záměrem bude za pomoci řízených rozhovorů s odbornými zaměstnanci Vězeňské služby ČR zjistit co nejvíce informací na téma sociálně-patologických jevů, a jehož smyslem bude také zjistit, jaký názor mají odborní zaměstnanci na opatření vězeňské služby týkajících se těchto konkrétních problémů. Tato kvalitativní metoda je řazena mezi nástroje exploračního výzkumu. Díky malému množství respondentů bude možné zjistit co nejvíce informací, nejen díky přímému kontaktu s respondenty, ale také možnému doplnění informací či správnému vysvětlení otázek a odpovědí.⁸⁹

⁸⁹ JOHNOVÁ, R. Marketing kulturního dědictví a umění. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, str. 107.

Výhodami rozhovoru mohou také být menší nároky na iniciativu respondenta, pro kterého nebude lehké vynechat odpovědi na otázky. Tazatel bude mít jistotu, že odpovídá na otázky osoba, pro kterou budou otázky určené a bude zde jistý předpoklad vyšší validity a úspěšnosti dokončených rozhovorů ve srovnání například s návratností dotazníků.⁹⁰

Dále dle Dismana, může být nevýhodou metody rozhovoru nákladnější a časově náročnější sběr informací či nepřesvědčivá anonymita pro respondenty vedoucí ke zkreslení informací z důvodu přítomnosti tazatele.⁹¹

6.3.2 Technika sběru dat

Prostřednictvím řízených rozhovorů s odbornými zaměstnanci vězeňské služby bude zjišťováno, jaké jsou nejčastější problémy patologických jevů, zda jsou prostředky vězeňské služby k tomuto problému dostačující a jaké jsou návrhy možných dalších opatření k předcházení těmto jevům. Otázky k rozhovorům budou předem stanoveny, ale bude možné dle situace během samotného rozhovoru doplnit rozhovor o další otázky. Konkrétní otázky budou uvedeny v přílohové části této práce. V úvodní části rozhovoru tazatel seznámí respondenta s průběhem rozhovoru, potvrdí anonymitu a nabídne prostor pro otázky či nejasnosti respondenta. V hlavní části rozhovoru budou kladeny otázky se záměrem dosáhnout cíle této práce. Na závěr rozhovoru se tazatel s respondentem rozloučí.

6.3.2 Výzkumný soubor

Rozhovor bude uskutečněn se čtyřmi odbornými zaměstnanci Vězeňské služby ČR, kteří se setkávají s vězňnými osobami během výkonu svého povolání každý den. Tito zaměstnanci budou v rámci utajení jejich identity označováni čísly a nikoliv jmény – respondent 1, respondent 2, respondent 3, respondent 4. Pro rozhovory budou zvoleni zaměstnanci z jiných profesních odvětví, aby bylo možné získat díky zkušenostem a názorům co největší rozsah informací o daném tématu.

6.3.3 Realizace výzkumu

Před zahájením rozhovoru budou všichni respondenti seznámeni se záměrem práce a průběhem celého rozhovoru a následně dotazováni, zda tento rozhovor provedou dobrovolně v anonymním duchu z důvodu ochrany osobních údajů a zachování profesní

⁹⁰ DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. 4. nezměněné vyd. Praha: Karolinum, 2011, str. 141.

⁹¹ DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. 4. nezměněné vyd. Praha: Karolinum, 2011, str. 141.

etiky respondentů. V případě souhlasu respondent písemně potvrdí anonymitu kvalifikovaným souhlasem.

Všechny rozhovory respondentů budou probíhat odděleně, aby odpovědi byly co nejvíce konkrétní a respondenti se tak nemohli navzájem ovlivňovat jejich odpověďmi.

6.3.6 Etika výzkumu

Před výzkumným šetřením budou respondenti seznámeni s cílem této práce a diskrétností celého rozhovoru. Anonymita bude ošetřena kvalifikovanými souhlasy respondentů. Pokud budou respondenti souhlasit s anonymitou a se skutečností, že zde v této práci nebudou uváděna jejich jména, ale pouze jejich profese. Se všemi otázkami, které budou zodpovězeny v rámci výzkumného řešení, bude nakládáno v souladu s předpisy stanovené problematiky ochrany osobních údajů.

6.4 Výsledky

Veškeré rozhovory probíhaly v přátelské atmosféře a v kladném rozpoložení. Na všechny otázky autora – tazatele respondenti zodpovídali bez zaváhání. Úplné odpovědi respondentů jsou zaznamenány v příloze této bakalářské práce.

V rámci řízených rozhovorů byly respondentům pokládány tyto otázky:

1. Jak dlouho pracujete ve Vazební věznici a jakou funkci zastáváte?
2. „Sociálně patologické jevy“ - co si pod tímto názvem jako první představíte?
3. Jaké jsou dle Vašeho názoru nejčastější patologické jevy ve věznicích?
4. Setkal jste se osobně během výkonu zaměstnání s takovými jevy?
5. Jakým způsobem vaše pozice ve věznici napomáhá vězeňské službě k prevenci sociálně patologických jevů?
6. Myslíte si, že jsou prostory věznice dobře zabezpečené proti prevenci těchto jevů?
7. Jaké znáte programy zacházení a jaké názory máte na tyto programy? Jaký podíl mají jednotlivé programy zacházení k prevenci těmto jevům?
8. Co by podle Vás mohla Vězeňská služba ČR zlepšit, aby se razantně tyto jevy snížily?
9. Jak se většinou tyto jevy odhalí?
10. Jsou prostředky vězeňské služby dostačující, aby se vězeň k patologickým jevům po propuštění nevracel? Pokud nejsou dostačující, jaké byste navrhl řešení?

Tabulka č. 4: Shrnutí rozhovoru s respondenty.

otázka/respondent	respondent 1	respondent 2	respondent 3	respondent 4
otázka č. 1	7 let, psycholog	8 let, speciální pedagog	4 roky, vychovatel VTOS	20 let, sociální pracovník
otázka č. 2	sebepoškozování	prekriminalita, zneužívání návykových látek, agrese	užívání návykových látek	kriminalita, toxikomanie, vandalismus, násilí
otázka č. 3	sebepoškozování	lhaní, zneužívání návykových látek, agrese	návykové látky, šikana, vydírání, krádeže	lhaní, agrese, podvody, užívání návykových látek
otázka č. 4	ano	ano	ano	ano
otázka č. 5	prevence nežádoucího chování	represe kázeňským trestem	koordinace testování, následná realizace opatření, realizace programu zacházení	udržování sociálních kontaktů, vedení k jinému životnímu stylu
otázka č. 6	ne	ne	ne	ne
otázka č. 7	kondiční, pracovní aktivity, kladné hodnocení a podmíněčné propuštění	minimální účinnosti prevence jevů	sportovní, vzdělávací, pracovní – prevence ne	minimální prevence patologických jevů
otázka č. 8	vězeňská služba NE	vězeňská služba NE	lepší stavební zabezpečení	celá společnost ne VS, lepší vybavenost věznic
otázka č. 9	sebepoškození nahlášení vězňem	kontrola vězňů, konfidentem	změna chování vězňů, abstinentní příznaky, nahlášení jiných vězňů	kontroly, doslech, od jiných vězňů

otázka č. 10	vězeňská služba ne – po podmíněném propuštění dohled probační a mediační služba	vězeňská služba ne – Probační a mediační služba, NGO	nedostačující zázemí vězňů po propuštění	problém celé společnosti, nedostatečné zázemí po propuštění
---------------------	---	--	--	---

Zdroj: vlastní zpracování na základě získaných informací rozhovorem.

7 Diskuse a návrhy řešení

V rámci této kapitoly bakalářské práce je cílem provést shrnutí zjištěných informací z teoretické části práce pomocí literárních a internetových zdrojů v kombinaci s výsledky získaných z řízených rozhovorů se zaměstnanci Vězeňské služby ČR a navrhnout možná řešení ke zlepšení současné situace.

Dle informací čerpaných z literárních zdrojů, které se shodovaly se získanými informacemi od odborných zaměstnanců, je největším problémem českého vězeňství v rámci patologických jevů zneužívání návykových látek ve výkonu trestu, sebepoškozování či jiné formy agrese.

Vyskytované návykové látky ve výkonu trestu a jejich získání vězňenými osobami mohou mít různé formy. Výroba alkoholických nápojů, vnášení nepovolených látek z pracovišť či zasíláním nárokových balíčků od rodinných příslušníků nebo předání při návštěvách od rodinných příslušníků. Tento problém zmiňoval respondent č. 1, kdy uvedl v rozhovoru možné řešení předcházení vniknutí nedovolených předmětů v nárokových balíčcích pro odsouzené, a to zrušením těchto balíčků a zboží získávat pouze zakoupením ve vězeňské kantýně, jako tomu je ve slovenských věznicích. Dalším možným problémem je vniknutí návykových látek do prostoru věznic při předání návštěvou odsouzených. Možným řešením tohoto problému u závislých osob či osob s pozitivním výsledkem na návykové látky při vstupní zdravotní prohlídce je mít umožněné pouze bezkontaktní návštěvy za přepážkou, čímž by se zabránilo předání nežádoucí látky. Dalším problémem, který také respondent č. 1 zmínil je, že osoba, která do věznice z důvodu návštěvy nedovolený předmět pronese, není trestně odpovědná, což je největším problémem. Kdyby osoba, která by chtěla pronést nepovolený předmět, byla trestně odpovědná a hrozila by jí sankce, razantně by se četnost tohoto problému snížila. Pokud se podaří u osoby, která se snaží pronést nedovolený předmět, nalézt nepovolenou látku, této osobě se předmět odebere a návštěva je poté realizována za bezkontaktní přepážkou. Dalším možným způsobem, jak předcházet užívání návykových látek, by byla možnost častějších kontrol osobních věcí odsouzených, častější testování na přítomnost alkoholu a drog v krvi odsouzeného či odhalování výskytu látek pomocí služebního psa, a to i u osob vstupujících do prostoru věznice, jak již zmiňoval respondent č. 3. Dále také zlepšení stavebních prostředků, aby nemohlo docházet ke „koňování“ – tzn. předávání předmětů přes okna pomocí vyrobených tyček. Dle dosažených informací užívání

návykových látek razantně zhoršuje účel výkonu trestu a podle ročních statistik vězeňské služby je výskyt návykových látek enormní.

Vážnými problémy českého vězeňství zjištěnými díky odborné literatuře a rozhovorům s odbornými zaměstnanci VS ČR jsou sebepoškození odsouzených a sebevraždy. Dle autorů uváděných literárních zdrojů se jedná o psychické problémy vyvolané užíváním návykových látek, následkem uvěznění či poruchy osobnosti. Možným řešením tohoto problému by mohlo být neustálé monitorování kamerovým systémem cely, kam by osoby s těmito problémy mohly být umístovány na základě rozhovoru s psychologem, který toto opatření doporučí. Podle vnitřního řádu věznice jsou předepsané pouze zrakové kontroly odsouzených. Z logické věci vyplývá, že si odsouzený vypočítá interval kontrol a před další kontrolou má dostatek času k realizaci svého plánu na sebepoškození či sebevraždu. Instalaci kamerových systémů do cel by byl tento vězeň neustále pod dohledem kamerového systému a při jakémkoliv pokusu o sebepoškození či sebevraždu by byl včas zastaven. Zaměstnanci vězeňské služby se snaží eliminovat tyto problémy s pomocí psychologů, kteří zjišťují problémy odsouzených v rámci rozhovorů. Na základě rozhovorů mohou navrhnout odebrání nebezpečných předmětů odsouzeným, u kterých je předpokládáno, že se mohou pokusit anebo se již v minulosti o sebepoškození pokusili či doporučit častější zrakové kontroly. Většina odhalených pokusů o sebevraždu je však demonstrativního záměru, kdy si odsouzený chce pomocí psychického nátlaku na personál vězeňské služby získat výhody. Osoba, která se chce usmrtit, se většinou o tomto problému nezmiňuje a vykoná ho všemi možnými prostředky. Podle statické ročenky vězeňské služby se počet sebepoškození a pokusů o sebevraždu od roku 2015 razantně zvyšuje.

Dalším problémem zjištěným v bakalářské práci je násilí, a to nejen mezi vězni. Násilí má různé formy – agresi, šikanu, napadení zaměstnanců VS, rvačky mezi vězni. Tomuto problému se snaží vězeňská služba předcházet umístováním odsouzených tak, že např. umísťuje zvláště odsouzené recidivisty od „prvotrestaných“, odsouzené za násilné trestné činy od odsouzených za nenásilné trestné činy a rozmísťuje vězně podle klasifikace MON, DVO atd. Bohužel díky přeplněnému stavu věznic se toto opatření nepodaří vždy aplikovat a ve větších věznicích k těmto problémům poté dochází.

Vězni, kteří se po propuštění vracejí k trestným činům, jsou dalším problémem společnosti. Dle rozhovorů s respondenty mají vězni bez zázemí větší procentuální šanci se vracet do věznic než osoby se zázemím. Osoba, která má dobré rodinné vazby se za

uplynulý čas strávený ve věznicí poučí a nechce znovu přijít o možnost svobody a čas strávený s rodinou. Na rozdíl od osoby, která nevlastní nic a nemá žádné rodinné vazby, a tak je pravděpodobné, že se k trestné činnosti opět vrátí. Možným řešením problému by mohl být dohled probační a mediační služby u všech osob, které opustily věznicí. Nikoliv pouze u osob, které byly podmíněně propuštěné. Každá osoba by po propuštění měla povinnost docházet na kontroly přítomnosti omamných a psychotropních látek, měla by být po nějakou dobu sledována příslušníky PČR, a to např. pomocí GPS, aby bylo jasné, kde se nachází a zda je pravděpodobné, jestli nevykonává trestnou činnost. Dalším možným řešením by mohlo být u recidivistů zavést přísnější tresty. Pokud pachatel vykoná trestný čin, tak je poté podle trestního zákoníku odsouzen. Pokud by trestný čin opakoval znovu, sazba trestu by se mu razantně zvedla, ať už by byla škoda jakákoliv. Příkladem může být to, když je odsouzený ve výkonu trestu za opakované krádeže po dobu dvou let a po uplynutí stanoveného trestu je propuštěn. Poté se dopustí opět stejné trestné činnosti, soud mu následně udělí trest odnětí svobody za ten samý čin, a to šest let. Pokud se bude tato trestná činnost opakovat nadále, přijde opět vyšší trest, a to až třeba trest výjimečný. Pachatel by si pak rozmyslel, zda mu opakování trestné činnosti stojí za tolik let uvěznění.

Výskyt patologických jevů v českých věznicích je enormní, a to ať už se jedná o užívání návykových látek, násilí, zneužívání či krádeže. Dle názoru autora jsou velkým problémem sankce za tyto jevy či motivace vězňů. Pokud je osoba ve výkonu trestu poprvé a má možnost žádat o podmíněné propuštění v polovině výkonu trestu, bude se snažit dodržovat všechna pravidla stanovená zákonem a vnitřním řádem dané věznice, na rozdíl od recidivisty, který by s takovou žádostí v polovině výkonu trestu neuspěl. Tento vězeň nemá motivaci k tomu, aby respektoval pravidla a dopustí se porušení s větší pravděpodobností než „prvotrestaný“ odsouzený. Možným řešením by mohlo být zpřísnění sankcí za porušení pravidel. U osoby, která nemá sociální vazby s rodinou, nechodí do zaměstnání během výkonu trestu, a tudíž je bez finančních prostředků, je tak udělený trest zákazu nákupů trest neúčinný. Obdobný problém je u výkonu kázeňského trestu, kdy je odsouzený na cele umístěný sám s odebranými osobními věcmi, ale kdy si může věci obstarat pomocí koňování nebo žádné osobní věci nemá. Možným řešením tohoto problému by mohlo být zpřísnění sankcí. Pokud se např. dopustí osoba porušení kázně bude jí udělena podmínka, a pokud se opakovaně dopustí porušení i přes stanovenou podmínku, bude jí prodloužen výkon trestu. Společnost by se měla zaměřit na motivaci k tomu, aby se trestná činnost po propuštění odsouzených neopakovala. Ať

už zaměstnaností vězňů, kdy by měly dostatečné finanční prostředky na splácení dluhů a živobytí, tudíž by nemuseli páchat trestnou činnost. Dalším možným řešením problému by mohlo být zpřísnování trestů za trestný čin. Pokud je například u výroby omamných látek trestní sankce podle trestního zákona jeden rok až osm let, a osoba bude odsouzena na čtyři roky a po propuštění se daného trestného činu dopustí znovu, soud by přistoupil k vyšší sankci a udělil by za tentýž trestný čin trest vyšší.

Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce byla analýza patologických jevů ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich prevence se zaměřením na zjištění, zda konkrétní opatření či aktuální programy odborných pracovníků dostatečně splňují zadané úkoly a pomáhají tak k prevenci nežádoucího chování odsouzených.

Vedlejším cílem práce bylo, v případě výsledků poukazujících na nedostatečnost zavedených opatření, navrhnout možná řešení problémových oblastí.

V rámci teoretického vymezení základních pojmů byl vysvětlen a charakterizován výkon trestu, jeho formy, základní funkce a účel, dále základní členění patologických jevů ve společnosti z dosažených literárních zdrojů a následně výskyt těchto jevů ve výkonu trestu v Českých věznicích a pomocí statistik ročenek Vězeňské služby ČR zaznamenány výskyty patologických jevů od roku 2015–2021. Následně byly zpracované do tabulky výsledky z rozhovorů s odbornými zaměstnanci Vězeňské služby ČR a závěru práce navržená možná řešení k prevenci patologických jevů.

Závěrem lze uvést, že cíl bakalářské práce byl naplněn.

Seznam použité literatury

Literární zdroje

1. ADLER, F., a W. S. LAUFER. Criminology. New York: Mc Graw-Hill, 1991. 496 s. ISBN 978-0078026423.
2. BAJCURA, Lubomír. Sebevraždy a sebepoškozování v penitenciárním prostředí. Stráž pod Ralskem: Akademie Vězeňské služby České republiky, 2019. 140 s. ISBN 978-8270-5868-6.
3. BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 98 s. ISBN 978-80-7338-115-8.
4. BLATNÍKOVÁ, Šárka. Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí. Praha Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. 108 s. ISBN 978-80-7338-158-5.
5. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). 256 s. ISBN 978-80-7380-138-0.
6. DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. 4. nezměněné vyd. Praha: Karolinum, 2011. 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.
7. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
8. JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. Vyd. 2. Praha: Leges, 2010. Student (Leges) 904 s, ISBN 978-80-87212-49-3.
9. JOHNOVÁ, R. Marketing kulturního dědictví a umění. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 288 s. ISBN 978-80-247-2724-0.
10. KIMMETT, Edgar a Ian O'DONELL. Prison Violence: The Dynamics of Conflict, Fear and Power 2. 2011. New York: Routledge, 2011. 242 s. ISBN 978-0415627948.
11. KRIEGELOVÁ, Marie. Záměrné sebepoškozování v dětství a adolescenci. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). 259 s. ISBN 978-80-247-2333-4.
12. MAREŠOVÁ, Alena, Jana VÁLKOVÁ a Jan SOCHŮREK. Drogová problematika ve věznicích ČR a některých zahraničních věznicích. Praha: Institut pro kriminologii

- a sociální prevenci, 2000. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). 131 s. ISBN 80-86008-84-3.
13. MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. Základy penologie. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1248-x.
 14. NEPUŠTIL, Pavel a Markéta GEREGOVÁ. Case management se zotavujícími se uživateli návykových látek: metodická příručka. [Praha]: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, 2013. Metodika (Úřad vlády České republiky). 103 s. ISBN 978-807440-076-6.
 15. NETÍK, Karel a Daria NETÍKOVÁ. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. Praha: Karolinum, 1991. 69 s. ISBN 80-7066-518-1.
 16. RADKOVÁ, Lucie. Jak se mluví za zdi českých věznic. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. 165 s. ISBN 978-80-7464-109-1.
 17. SVOBODA, Milan. Vězeňství II. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019. 272 s. ISBN 978-80-7598-410-4.
 18. ŠTĚRBA, Vladislav. Penologie. Praha: Armex, 2007. Skripta pro střední a vyšší odborné školy. 147 s. ISBN 978-80-86795-48-5.

Elektronické zdroje

1. HOFERKOVÁ, Stanislava. Úvod do kriminologie [online]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové [cit. 2022-01-26]. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/katedra-socialni-patologie-a-sociologie/dokumenty/studijni-opory/socialni-patologie-a-prevence/uvod-do-kriminologie.pdf>.
2. KRAUS, Blahoslav. Sociální patologie [online]. Hradec Králové [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: http://inpdf.uhk.cz/wp-content/uploads/2014/03/Socialni_patologie.pdf
3. MKN-10 klasifikace. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [online]. [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=registry-sber-dat--klasifikace--mezinarodni-klasifikace-nemoci-mkn-10>.
4. MÜHLPACHR, Pavel. Sociální patologie a sociální deviace [online]. Opava: Slezská univerzita [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://is.slu.cz/publication/36884/Socialni_patologie_a_socialni_deviace.pdf.

5. Protidrogová prevence. Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-kynsperk-nad-ohri/sekce/protidrogova-prevence>.
6. Skupiny, různá dělení skupin, vztahy ke skupině [online]. [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: <https://www.studium-psychologie.cz/socialni-psychologie/6-skupiny.html>.
7. Statistické ročenky Vězeňské služby. Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2022-04-25]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>.
8. VALÁŠKOVÁ, Michaela. Úvod do sociální patologie [online]. Ústí nad Labem [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/310199-Uvod-do-socialni-patologie.html>.
9. NGR č. 9/2019, Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky o předcházení, zabránění a včasné odhalování násilí mezi obviněnými, odsouzenými a chovanci.

Legislativní dokumenty

1. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.
2. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Seznam obrázků a tabulek

- Tabulka č. 1: Zjištění užívání návykových látek v Českých věznicích od roku 2015–2021
- Tabulka č. 2: Počet zaznamenaných útoků na zaměstnance Vězeňské služby
- Tabulka č. 3: Počet sebepoškození, sebevražd a pokusů o sebevraždu za rok 2015-2021
- Tabulka č. 4: Shrnutí rozhovoru s respondenty

Seznam příloh

- Příloha 1: Rozhovor s respondentem č. 1
- Příloha 2: Rozhovor s respondentem č. 2
- Příloha 3: Rozhovor s respondentem č. 3
- Příloha 4: Rozhovor s respondentem č. 4

Seznam zkratk

- PMS – Probační a mediační služba
- TZ – trestní zákoník
- VS – vězeňská služba
- VS ČR – Vězeňská služba České republiky
- VTOS – výkon trestu odnětí svobody
- VVaT – výkon vazby a trestu
- PČR – Policie České republiky

Přílohy

Příloha 1: Rozhovor s respondentem č. 1

1. Jak dlouho pracujete ve Vazební věznici a jakou funkci zastáváte?

„7 let. Psycholog oVVaT.“

2. „Sociálně patologické jevy“ - co si pod tímto názvem jako první představíte?

„Sebepoškozování. Konzumaci návykových látek v průběhu výkonu trestu. Nejrůznější manipulace ze strany vězněných osob, které mají za cíl si výkon trestu ulehčit či zpříjemnit. Například, když se odsouzený, kterému bylo zamítnuto PP na truc tzv. „hodí marod“ a potom nejde na pracoviště. Nebo když se vězeň s uděleným volným pohybem, zařazeným na pracovišti svoz odpadu, pohybuje mimo určenou trasu, aniž by přitom plnil svoje pracovní povinnosti (např. navštěvuje v průběhu výkonu trestu v pracovní době partnerku, rodinu, prochází se po obchodním centru). Nebo situace, kdy vězněná osoba páchá přímo ve věznici, nebo na pracovišti trestnou činnost. Poškodí celu. Dopouští se šikany. Ublíží spoluvězni na zdraví. Nebo například, když vězeň zařazený na pracovišti předává dalším osobám věci z tohoto pracoviště za účelem jejich prodeje. Specifickou kapitolou je arogantní či vulgární jednání (nebo dokonce vyhrožování) vězněných osob vůči zaměstnancům VS ČR. To jsou všechno věci, které způsobují, že výkon trestu neplní svůj účel. Svým způsobem by se mezi sociálně patologické jevy dala zahrnout i recidiva, která je bezpochyby vůbec nejzávažnějším problémem.“

3. Jaké jsou dle Vašeho názoru nejčastější patologické jevy ve věznicích?

„Vyjmenoval jsem výše.“

4. Setkal jste se osobně během výkonu zaměstnání s takovými jevy?

„Ano. Viz výše. Opakovaně se situacemi, kdy spolubydlicí ve vazbě šikanoval a utlačoval svého spolubydlicího. Kdy vězni konzumovali návykové látky. Zneužili volný pohyb apod. Zkrátka zkoušeli si v průběhu uvěznění dělat, co chtějí.“

5. Jakým způsobem vaše pozice ve věznici napomáhá vězeňské službě k prevenci sociálně patologický jevů?

„Jako psycholog přispívám k odhalení a řádnému prošetření šikany. Předcházet, odhalovat a řešit útlak a šikanu je mimochodem vzhledem k odlišnému způsobu

ubytování a odlišnosti celkové situace, mnohem snazší ve výkonu vazby než ve výkonu trestu. Působím v tomto směru tak, že jak z podnětu vězňených osob, tak i z vlastního podnětu realizuji pohovory s osobami, které by se mohly stát obětí zneužívání či násilí.“

„Totéž platí o osoby se sklonem k sebepoškození. S těmito osobami vedu průběžné pohovory s cílem prevence nežádoucího jednání. K většině sebepoškození však dochází z účelových důvodů (vězněná osoba se domáhá přemístění, umístění se spolubydlícím, snaží se vyhnout soudnímu líčení apod.), sebepoškozující se vězněná osoba s psychologem moc nespolupracuje a obtížně se předvídá, zda své maladaptivní jednání bude opakovat. Pokud naopak vězeň trpí skutečnými psychickými problémy, spolupráce s ním bývá na dobré úrovni. Taková osoba se však většinou maladaptivního jednání nedopouští.“

„Ohledně konzumace návykových látek sleduji, zda se vězněná osoba dopustila obdobného prohřešku již v minulosti. Pokud ano a pokud rizika trvají, navrhuji kompetentním osobám takovou osobu k náhodnému testování.“

„Ostatní sociálně patologické jevy řeší spíše dozorčí služba, oddělení prevence apod.“

6. Myslíte si, že jsou prostory věznice dobře zabezpečené proti prevenci těchto jevů?

„V těchto věcech máme podle mého názoru rezervy. Například, jako psycholog bych byl pro osoby se sklonem k sebepoškození či suicidálními riziky rád za celu či několik cel vybavených kamerovým systémem. Tato otázka se i na centrální úrovni řeší. Vzhledem k právním otázkám zatím zůstává otevřená – v některých věznicích takové cely mají, v naší je nemáme.“

„Zmínil jsem arogantní a vulgární vyjadřování vězňených osob vůči zaměstnancům a ve výjimečných případech i vyhrožování. V některých věznicích se jako pilotní program zkouší zavedení kamer na uniformy. Nevím, proč se tento pilotní projekt netýká i civilních zaměstnanců, neboť některé vězněné osoby se chovají hrubě i vůči nim. Domnívám se, že při kontaktu s některými vězňenými osobami by nahrávání jejich projevů mohlo pomoci. Jinak se ocitáme v situaci „tvrzení proti tvrzení“, kdy se maladaptivní jednání vězněné osoby nedaří prokázat. A v dnešní době již výpověď

zaměstnanec není brána, jako rozhodující, ale rovnocenná s výpovědí vězněné osoby.“

„Stran průniku návykových látek by bylo nejjednodušší zrušit tzv. „balíky“ a nechat si vězně nakupovat ve vězeňské kantýně, jako je to na Slovensku. Dále mi přijde zvláštní, že vězněné osoby mohou navštěvovat jejich partnerky i za situace, kdy jsou aktivními uživatelkami drog. Neslyšel jsem o tom, že by kdy taková osoba byla sama obžalována poté, co se vězňi pokusila předat nějakou návykovou látku. To jsou ovšem věci, které by zřejmě vyžadovaly spíše změnu legislativy, nebo přístupu než změnu technického zabezpečení.“

7. Jaké znáte programy zacházení a jaké názory máte na tyto programy? Jaký podíl mají jednotlivé programy zacházení k prevenci těmto jevům?

„Součástí programů zacházení (PZ) je všechno možné a účinek některých programů může být diskutabilní. Pro vězně je nejoblíbenější aktivitu kondiční cvičení. Ale zatímco jednoho vězně může lepší fyzická kondice motivovat k tomu, aby se na příště vyvaroval konzumace drog, protože na drogách by o tělesnou kondici přišel, jiného vězně může lepší tělesná kondice motivovat, aby se oproti době, kdy takovou kondici neměl, choval arogantně a hrubě. Vadí mi, že jsou aktivity užívány plošně a v běžné praxi, tak jak ji znám, nemohou nebo nejsou užívány tak, aby přispívaly k tomu, aby výkon trestu plnil svůj účel. V současnosti mají vězňi aktivit spoustu, ale nejsou na ně páky, aby během těchto aktivit spolupracovali a vyvíjeli vlastní iniciativu. Aby tyto aktivity sloužily tomu, čemu mají. Vězňům i zaměstnancům je nařízeno, že musí realizovat co největší počet aktivit. Na místo toho, aby byla situace taková, že je vězeň rád, že vůbec nějakou aktivitu má a může na ni docházet, je situace taková, že zaměstnanec musí vězně přemlouvat a přesvědčovat, aby na aktivitu docházel a spolupracoval během ní. Hlavním motivem spolupráce ze strany vězněných osob je přitom hodnocení na podmíněčné propuštění. To znamená, že když je vězňi PP zamítnuto, jeho ochota spolupracovat je již minimální. Nadále však má určitou aktivitu zapsanou v PZ.“

„To, o čem mluvím se bohužel do jisté míry týká i pracovních aktivit. Věznice jsou tlačeny k tomu, aby co největší počet vězňů zaměstnávaly. Pak jsou ovšem na různá pracoviště zařazovány i osoby, u kterých by bylo nejlepší, když by vůbec nevyšly ven z oddílu. Které pracovního zařazení jen nějak zneužijí. Pracovní aktivita je

samozřejmě vůbec tou nejlepší aktivitou, jakou mohou vězněné osoby v průběhu VTOS vykonávat. Ale ani tato aktivita by neměla být aplikována plošně na všechny vězněné osoby.“

„Domnívám se, že by v těchto věcech byla lepší větší flexibilita a větší zohledňování konkrétních charakteristik jednotlivých vězňů, aktuálních potřeb a aktuální situace. Že by bylo lepší, když by odborní zaměstnanci mohli flexibilněji rozhodovat kdo a za jakých podmínek se má jakých aktivit zúčastnit na místo toho, aby měly všechny vězněné osoby určité aktivity „předepsané“.“

8. Co by podle Vás mohla Vězeňská služba ČR zlepšit, aby se razantně tyto jevy snížily?

„Domnívám se, že řešení není na straně Vězeňské služby. Ta jen vykonává, co ji zákon ukládá. A zákony Vězeňské službě svým způsobem hodně svazují ruce. Domnívám se, že změnu by mohla přinést změna legislativy vedoucí k navýšení pravomocí pro Vězeňskou službu. Zdá se však, že vývoj jde spíše opačným směrem. Stále více jsou zohledňována práva vězněných osob, aniž by byly uvažovány způsoby, jak vězněné osoby přimět plnit si své povinnosti. Za této situace nelze očekávat, že se bude maladaptivní jednání vězněných osob snižovat, ale naopak.“

9. Jak se většinou tyto jevy odhalí?

„Sebepoškození často hlásí vězeň, který se sebepoškodil. Pokud se jedná o účelové sebepoškození, chce, aby se o něm vědělo. Často jej však také hlásí jeho spolubydlíci.

„Šikanu vězněné osoby sdělují psychologovi, pracovníkovi oddělení prevence, nebo ji vězeň sdělí na zdravotním středisku věznice.“

„Jak dojde k odhalení konzumace návykových látek je zřejmé. Jedná se o náhodné nebo cílené testování, nebo o testování po návratu z pracoviště.“

„Vězněné osoby, které se dopouští demolování majetku VS ČR o sobě obvykle dávají najevo. Často zneužívají tísňový hlásič apod. Nebývá problém, aby si jejich jednání povšimla dozorčí služba.“

10. Jsou prostředky Vězeňské služby dostačující, aby se vězeň k patologickým jevům po propuštění nevracel? Pokud nejsou dostačující, jaké byste navrhl řešení?

„Tato otázka se asi nejvíce týká užívání tvrdých drog, případně alkoholu u alkoholiků, případně se týká recidivy. Asi 75 % vězňených osob v naší věznici jsou uživatelé tvrdých drog. Většina z nich se po propuštění k užívání drog vrátí v průběhu prvního dne od propuštění, případně v průběhu prvních měsíců po propuštění. Totéž se může týkat trestné činnosti, jako je výroba a distribuce návykových látek, nebo páchání trestné činnosti, jako jsou krádeže a loupeže. Část vězňených osob samozřejmě chce být po propuštění nějakou dobu na svobodě a několik měsíců po propuštění si dává pozor. Napadá mne příklad obviněného, který se měl dopouštět pohlavního zneužívání nezletilé dívky. Tento obviněný se domáhal propuštění z vazby. Skutečně byl po nějaké době propuštěn. A nenapadlo jej nic jiného než se okamžitě vydat na cestu k poškozené, se kterou vykonal i pohlavní styk. Obdobný vzorec můžeme vidět i u pachatelů domácího násilí. Přestože jsou vyšetřováni, a přestože mají zkušenost s vazebním stíháním, některé z nich to nijak nemotivuje, aby po propuštění dodržovali soudní zákaz styku s poškozenou. Vězeňská služba ale nemůže ručit za chování osob propuštěných z výkonu vazby či výkonu trestu. Jako občanovi mi nedává smysl, proč je probační dohled ukládán pouze podmíněčně propuštěným vězňům. Vězňům, kteří si celý trest odsedí – protože si nevytvořili podmínky pro propuštění – ukládán po propuštění probační dohled není. Osobně bych byl pro mnohem větší navazující práci s vězňenými osobami propuštěnými z výkonu trestu. Nemá smysl, aby byl na svobodu bez další podpory a bez dalšího dozoru pouštěn člověk, který nemá zajištěnou práci a bydlení – když lze očekávat, že se takový člověk k páchání trestné činnosti vrátí. Nebo člověk, který je závislý na drogách či alkoholu. Bylo by potřeba mnoho změn. Ale to již není věcí Vězeňské služby.“

Příloha 2: Rozhovor s respondentem č. 2

1. Jak dlouho pracujete ve Vazební věznici a jakou funkci zastáváte?

„Celkem 8 let. Ve VV Praha-Pankrác 2 roky, 1 rok jako vychovatel a 1 rok jako speciální pedagog OVT (Na Pankráci jsou OVT a OVV oddělené). Ve VV České Budějovice 6 let, 1 rok jako vychovatel a 5 let jako speciální pedagog OVVaT.“

2. „Sociálně patologické jevy“ - co si pod tímto názvem jako první představíte?

„Prekriminalita, kriminalita, zneužívání návykových látek, agrese verbální i fyzická. Celkově asociální chování.“

3. Jaké jsou dle Vašeho názoru nejčastější patologické jevy ve věznicích?

„Lhaní, zneužívání návykových látek, agrese verbální i fyzická, snaha vyhnout se určenému řádu.“

4. Setkal jste se osobně během výkonu zaměstnání s takovými jevy?

„Ano, se všemi uvedenými v odpovědi č. 3. Více ve VV Praha-Pankrác než ve VV České Budějovice. Má vlastní zkušenost: čím větší věznice, tím větší kvantita patologických jevů.“

5. Jakým způsobem vaše pozice ve věznici napomáhá vězeňské službě k prevenci sociálně patologický jevů?

„Za speciálního pedagoga mám pouze jednu možnost, a to represí v podobě kázeňského řízení – trestání. V této funkci už mám možnost udělovat hodně přísné tresty. Je to takový „Damoklův meč“, který občas musím použít.“

6. Myslíte si, že jsou prostory věznice dobře zabezpečené proti prevenci těchto jevů?

„Domnívám se, že ne. Vzhledem k přehnané „humanitě“ a neustálé ustupování vězňům ze strany státu (tlak NGO, mezinárodních organizací na kontrolu vězeňství, i samotného státu) se podmínky pro prevenci snižují. Vězněné osoby mají více práv než povinností.“

„Díky této nerovnováze dochází k přehlížení negativních jevů, a také mizí bariéry k prevenci těchto patologických jevů viz např. průnik návykových látek do věznice.“

7. Jaké znáte programy zacházení a jaké názory máte na tyto programy? Jaký podíl mají jednotlivé programy zacházení k prevenci těmto jevům?

„Programy PZ stanovuje speciální pedagog na základě komplexní zprávy SARPO (Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených). Na vypracování této zprávy se podílí vychovatel, soc. pracovník, psycholog a nakonec speciální pedagog. Zákon určuje PZ a to tyto: Program základního motivačního zacházení, Program minimálního zacházení, Program standardního zacházení a Program speciálního zacházení. Každý z uvedených PZ určuje míru intervence při zacházení s odsouzeným od nejnižší po nejvyšší. Vzhledem k nezájmu odsouzených o aktivity a nedostatek těchto aktivit (málo zaměstnanců, nadměrné administrativní zatížení odborných zaměstnanců), mají tyto programy minimální účinnost na prevenci patologických jevů.“

8. Co by podle Vás mohla Vězeňská služba ČR zlepšit, aby se razantně tyto jevy snížily?

„VS ČR bohužel nic, tuto moc mají pouze zákonodárci.“

9. Jak se většinou tyto jevy odhalí?

„Kontrolou vězňů, konfidentem – tzv. vězeň práškač, náhodně.“

10. Jsou prostředky Vězeňské služby dostačující, aby se vězeň k patologickým jevům po propuštění nevracel? Pokud nejsou dostačující, jaké byste navrhl řešení?

„Prostředky VS ČR jsou minimální. Po propuštění vězně z VTOS, je už pro VS ČR někdo „mimo“ - cizí, anonymní. Tady je prostor pro Probační a mediační službu, případně NGO zabývající se postpenitenciární péčí.“

Příloha 3: Rozhovor s respondentem č.3

1. Jak dlouho pracujete ve Vazební věznici a jakou funkci zastáváte?

„4 roky jako vychovatel VTOS“

2. „Sociálně patologické jevy“ - co si pod tímto názvem jako první představíte?

„Nežádoucí jevy ve společnosti, užívání návykových látek během výkonu trestu.“

3. Jaké jsou dle Vašeho názoru nejčastější patologické jevy ve věznicích?

„Užívání návykových látek, šikana, vydírání a krádeže mezi odsouzenými.“

4. Setkal jste se osobně během výkonu zaměstnání s takovými jevy?

„S výskytem těchto jevů se během zaměstnání setkávám každý den.“

5. Jakým způsobem vaše pozice ve věznici napomáhá vězeňské službě k prevenci sociálně patologický jevů?

„Koordinuji testování odsouzených na přítomnost návykových látek, určuji, u kterých odsouzených se bude následný den testovat. Při pozitivním testu na přítomnost návykových látek organizuji rozmístění a přerušování sociálních vazeb u pozitivně testovaných odsouzených. Realizuji programy zacházení, u odsouzených, které vybere do tohoto programu speciální pedagog.“

6. Myslíte si, že jsou prostory věznice dobře zabezpečené proti prevenci těchto jevů?

„Ne, problémem je separace odsouzených, kdy se odsouzený neustále setkávají a může dojít k předávání nepovolených předmětů i mezi odsouzenými např. z venkovního pracoviště. Dalším problémem je tzv. „koňování“, kdy si vězni dokážou předat na uzavřeném oddělení pomocí oken jakékoliv předměty. U kontroly balíků jsou postupy kontroly dostačující a z vlastní zkušenosti vím, jak kontrola důkladně pobíhá. Problém při návštěvách by mohl vyřešit služební pes zaměřený na vyhledávání drog, který by byl přítomný u kontroly vstupujících osob do prostoru věznice.“

7. Jaké znáte programy zacházení a jaké názory máte na tyto programy? Jaký podíl mají jednotlivé programy zacházení k prevenci těmto jevům?

„Programy zacházení určují speciální pedagogové. Rozdělení je minimální např. sledování TV, standartní např. pracovní aktivity, sportovní aktivity, vzdělávací aktivity a dále speciální kdy jsou odsouzení před výstupem umístěni na výstupní oddělení, kde se připravují na propuštění, zde mají oproti jiným celám např. kuchyňský koutek.“

8. Co by podle Vás mohla Vězeňská služba ČR zlepšit, aby se razantně tyto jevy snížily?

„Dle mého názoru ne, přijdou mi nedostačující stavební zabezpečení celého prostoru věznice, kdy jsou možné cesty, kudy nedovolené předměty do věznice pronést. Jak jsem již zmiňoval problémem jsou vycházky kdy se vězni z jiných oddílů potkávají a mohou si jakékoliv předměty bez povšimnutí předat“

9. Jak se většinou tyto jevy odhalí?

„Drogy se nejčastěji projeví změnou chování jedince, či jsou na osobě patrné abstinční příznaky či při testování. U krádeží si většinou přijdou vězni sami stěžovat, že jim bylo něco odcizeno“

10. Jsou prostředky Vězeňské služby dostačující, aby se vězeň k patologickým jevům po propuštění nevracel? Pokud nejsou dostačující, jaké byste navrhl řešení?

„Hlavní problém je v tom, co následuje po propuštění. Pokud má člověk zázemí kam se může vrátit, chce ztracený čas ve věznici vynahradiť rodině. Oproti osobám, které zázemí nemají raději budou dále trestnou činnost páchat, aby měly lepší podmínky ve

věznici než na ulici. Tento problém vychází z výchovy rodičů, pokud je otec několikrát trestaný a matka uživatelka drog má dítě větší předpoklad k páchání trestné činnosti.“

Příloha 4: Rozhovor s respondentem č. 4

1. Jak dlouho pracujete ve Vazební věznici a jakou funkci zastáváte?

„Ve VV ČB pracuji od srpna roku 2002, prošel jsem vícero funkcí, a to nejdříve jako vychovatel – terapeut – 8 let, tato funkce pak byla ve vazebních věznicích zrušena, 1 rok pedagog volného času, 5 let jako speciální pedagog, 4 měsíce na pozici vychovatele a nyní vykonávám funkci sociálního pedagoga. Letos to bude tedy 20 let.“

2. „Sociálně patologické jevy“ - co si pod tímto názvem jako první představíte?

„Nežádoucí jednání, které společnost klasifikuje jako nežádoucí. porušující morální či právní normy – např. kriminalita, toxikomanie, vandalismus, obecně násilí a další.“

3. Jaké jsou dle vašeho názoru nejčastější patologické jevy ve věznicích?

„Nejčastěji se ve věznicích setkáváme se lhaním, agresí, podvody, užíváním návykových látek, zneužíváním našich služeb, vyhýbání se plnění denního řádu.“

4. Setkal jste se osobně během výkonu zaměstnání s takovými jevy?

„Viz bod 3.“

5. Jakým způsobem vaše pozice ve věznici napomáhá vězeňské službě k prevenci sociálně patologických jevů?

„Napomáháme s udržováním sociálních kontaktů, učíme je finanční gramotnosti, napomáháme jejich resocializaci, učíme a snažíme se je navést k jinému životnímu stylu, učíme je pochopit a změnit jejich náhled a přemýšlení v různých životních situacích.“

6. Myslíte si, že jsou prostory věznice dobře zabezpečené proti prevenci těchto jevů?

„V malých věznicích jako je naše, jsou prostory pro aktivity omezené, a ne vždy mohou ideálně splňovat normy pro bezpečnost“

7. Jaké znáte programy zacházení a jaké názory máte na tyto programy? Jaký podíl mají jednotlivé programy zacházení k prevenci těchto jevům?

„Programy PZ stanovuje speciální pedagog na základě komplexní zprávy SARPO (Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených). Na vypracování této zprávy se podílí vychovatel, sociální pracovník, psycholog, a nakonec speciální pedagog. Zákon určuje PZ a to tyto: Program základního motivačního zacházení, Program minimálního zacházení, Program standardního zacházení a Program speciálního zacházení. Každý z uvedených PZ určuje míru intervence při zacházení s odsouzeným od nejnižší po nejvyšší. Vzhledem k nezájmu odsouzených o aktivity a nedostatek těchto aktivit (málo zaměstnanců, nadměrné administrativní zatížení odborných zaměstnanců), mají tyto programy minimální účinnost na prevenci patologických jevů.“

8. Co by podle Vás mohla Vězeňská služba ČR zlepšit, aby se razantně tyto jevy snížily?

„Myslím si, že to není jen záležitost VS, ale celé společnosti, říká se, že je to odraz společnosti a všeho špatného co se ve společnosti děje. Je to možná i záležitost vybavení prostorů věznic – čím horší vybavenost, tím horší chování a naopak (osobní znalost v psychiatrické léčebně Červený Dvůr, kde jsou krásné prostory, hezky vybavené ložnice a neslyšel jsem, že by pacienti ničili či poškozovali nábytek či prostory), dále si osobně myslím, že dlouhé tresty nad 8–9 let jsou již k ničemu, už to nepřináší žádný efekt, (ano některé musíme izolovat od společnosti co nejdéle).“

9. Jak se většinou tyto jevy odhalí?

„Většinou při kontrole, nebo z doslechu, nebo ostatní vězni na tyto jevy upozorní.“

10. Jsou prostředky Vězeňské služby dostačující, aby se vězeň k patologickým jevům po propuštění nevracel?

„Myslím si, že naše snaha je adekvátní tomu, kterou mu dají vězni, ti kteří mají upřímnou snahu ve věznici, ale nemusí potom tvářit v tvář realitě, svým snům a přesvědčením, které měli ve vězení dostát a často podlehnou různým pokušením, či různým pro ně nezvladatelným situacím. Bez dobrého zázemí se jim těžko znovu staví na nohy, a zvláště pokud mají dluhy, nemají kde bydlet apod. Opět se vrátím k tomu, že celá společnost musí být na to připravená a ochotná těmto lidem pomoci, to že to

dělají neziskové organizace je myslím málo, ne vždy totiž tyto NNO mají dostatek kvalitních zaměstnanců (a tito lidé se pak samozřejmě musí dobře zaplatit, a ne almužnou jako nyní). Tyto NNO, vždy musí a musely bojovat o každou korunu, pamatují si, že zaměstnanci NNO neměli i 3 měsíce na výplatu, a proto museli jít na pracovní úřad, pak se zase vrátili, a to je silně demotivující atd. ...“